

Ondernemersinkomen

De inkomensstijging van de zelfstandige in het midden- en kleinbedrijf is de afgelopen jaren geringer dan die der werknemers. In de jaren 1971 en 1972 steeg de loonsom per werknemer in het midden- en kleinbedrijf resp. 12,5% en 12%, terwijl gedurende deze jaren het overig inkomen per zelfstandige steeg met resp. 12% en 8%. Dit overig inkomen is in grote lijnen vergelijkbaar met de fiscale netto-winst, waaronder zijn begrepen het ondernemersloon, het loon van medewerkende gezinsleden, de rente over geïnvesteerd eigen vermogen en het economische resultaat. Voor 1973 voorspelt het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf (EIM) dat de loonsom per werknemer en het overig inkomen per zelfstandige zullen stijgen met resp. 12% en 7,5% 1).

De bovenstaande cijfers zijn te summier om op grond daarvan de noodklok voor het midden- en kleinbedrijf te luiden. Gesteld moet niettemin worden dat het in deze bedrijfstak niet rooskleurig toegaat. Indien voor de zelfstandige dezelfde inkomensstijging zou gelden als voor zijn werknemer, dan zou er niets overblijven voor rente over het geïnvesteerde eigen vermogen en voor winst. Het midden- en kleinbedrijf zou dan interen op zijn eigen vermogen. Uit de varianten van het EIM blijkt dat een autonome loonsverlaging enig soelaas geeft: in 1972 zou een loonsverlaging van 1% tot een stijging van het overig inkomen van 1 à 2% hebben geleid. Een autonome verhoging van het consumptieprijspeil stimuleert het overig inkomen overigens meer: een prijsstijging van 1% zou in 1972 een stijging van het overig inkomen van 2 à 4% hebben veroorzaakt (excl. de sector vervoer). Hoewel een autonome prijsstijging een loonstijging tot gevolg kan hebben, kan op grond van deze cijfers niet worden beweerd dat het midden- en kleinbedrijf slachtoffer van de inflatie is.

De slechte gang van zaken met betrekking tot het inkomen van de zelfstandige heeft geleid tot het verzoek van de Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf (RIMK) aan Prof. Traas en Drs. Vredevoogd een gefundeerd antwoord te geven op de vraag of de als gevolg van de economische groei noodzakelijke investeringen voor ondernemers, die hun onderneming met de economie willen doen expanderen, als kosten moeten worden beschouwd. Deze expansie is noodzakelijk voor de continuïteit van de onderneming. Deze continuïteit is op haar beurt een voorwaarde voor een welvaartsvast inkomen — dat reeds door de werknemers wordt ontvangen — van de zelfstandige. Het antwoord van Traas en Vredevoogd verscheen enkele weken geleden: „de voor de economische groei noodzakelijke investeringen kunnen niet tot de lasten worden gerekend omdat daarvoor de bedrijfseconomische normstelling ontbreekt” 2).

Traas en Vredevoogd vinden overigens niet dat zelfstandigen geen recht op een welvaartsvast inkomen hebben. Elke onderneming zal echter volgens hen in onze vrije markteconomie haar bestaansrecht moeten bewijzen door het creëren van een voldoende grote produktiviteits- en opbrengststijging en door het bereiken van een rentabiliteit op het

eigen vermogen, waardoor met succes een beroep op externe verschaffers van ondernemend vermogen kan worden gedaan. Voldoet een onderneming aan deze voorwaarden, maar blijft de markt voor nieuw eigen vermogen afgesloten, dan kan volgens Traas en Vredevoogd met recht van de overheid worden verlangd, maatregelen te nemen om de beschikbaarheid van ondernemend vermogen te verzekeren.

Beide auteurs vinden het onjuist het financieringsprobleem ten gevolge van de economische groei met behulp van de fiscus op te lossen: „Dit leidt niet alleen tot discriminatie van diegenen in de samenleving die de fiscus niet als financieringsinstelling mogen gebruiken, maar ook tot een — maatschappelijk gezien — onverantwoorde methode van allocatie”. De zelfstandige ondernemers wordt hiermede duidelijk gemaakt dat zij in een vrije markteconomie leven en daarvan zowel de voor- als nadelen moeten accepteren. Als die economie faalt, mag de overheid pas maatregelen nemen.

Traas en Vredevoogd behandelen eveneens de financiering van de inflatie. Om te voorkomen dat de economische positie van de onderneming ten gevolge van de inflatie verslechtert, vinden zij dat een prijsbeleid moet worden gevoerd waarbij de verkoopprijzen sneller stijgen dan de kosten. De vermogensverschaffers zullen namelijk compensatie verlangen, in de vorm van een stijging van de rente, voor het koopkrachtverlies van het ter beschikking gestelde vermogen. In feite moet dit koopkrachtverlies dubbel worden verdiend en dus dubbel in de verkoopprijzen worden doorberekend vanwege de 50% belastingheffing. Traas en Vredevoogd pleiten dan ook voor vrijstelling van inkomsten- en vennootschapsbelasting voor een bedrag gelijk aan het koopkrachtverlies in het eigen vermogen.

Prof. Traas en Drs. Vredevoogd schreven een interessant rapport, dat veel aandacht verdient. Niet alleen om de praktische aanbevelingen, maar ook om de theoretische beschouwingen. De titel van het rapport doet direct denken aan de vervangingswaardetheorie (vgl. continuïteit). De vervangingswaardetheorie geeft echter volgens beide auteurs slechts normen met betrekking tot de continuïteit van ondernemingen indien het verleden en de toekomst geheel aan elkaar gelijk zijn, behalve wanneer de veranderingen in de koopkracht van het geld in alle prijzen gelijkmatig doorwerken. Wat zou Limperg hiervan hebben gezegd?

L. Hoffman

1) De cijfers zijn ontleend aan *Economische verkenning midden- en kleinbedrijf*, EIM, Den Haag, december 1972.

2) Prof. Dr. L. Traas en Drs. L. E. H. Vredevoogd, *Bedrijfseconomie, onderneming en continuïteit*, RIMK, Den Haag, 1973. M. Th. S. IJsselmuiden maakte in dit rapport een notitie over de vraag hoe de conclusies van beide auteurs in het geldende belastingrecht kunnen worden ingepast.

Inhoud

<i>Drs. L. Hoffman:</i> Ondernemersinkomen	617
Column Geld in het water, door Prof. Dr. F. Rogiers	619
<i>Drs. G. H. Terpstra:</i> De sociaal-economische problemen van Suriname	620
<i>Prof. Dr. Ir. J. Goudriaan:</i> Nationale en internationale elementen van chronische inflatie (III); de surséance van Amerika; maatregelen tot herstel en preventie	624
Au courant Conflictstof voor na de vakantie, door A. F. van Zweeden	628
Bedrijfseconomie Groepen, gedrag en handelen, door Prof. Dr. A. Bosman	629
Geld- en kapitaalmarkt De rente-ontwikkeling op de kapitaalmarkt, door Drs. R. M. Vijn ...	633
Boekennieuws Aubrey Jones: The new inflation, door W. D. Franckena	635
Mededeling	636

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 78,00 per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f 46,80 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies. (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekeningno. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f 2,50 (incl. 4% BTW en portokosten). Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekeningno. 8408 t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertenties: B.V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam
Lange Haven 141, Schiedam,
tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Geld in het water

In 1960-1961 viel de definitieve beslissing tot het verbeteren van de waterwegeninfrastructuur op de A-B-C-as (Antwerpen - Brussel - Charleroi) en inzonderheid van het kanaal Brussel-Charleroi, dat slechts tot in Clabecq toegankelijk was voor grote binnenvaarteenheden. Binnenscheepvaartliften, nodig voor de overbrugging van een belangrijk verschil in waterniveau, zouden er niet worden gebouwd, maar er zou een bijzonder ingenieus hellend vlak (met twee bakken voor het vervoer der schepen), het hellend vlak van Ronquières, worden geconstrueerd. Technisch gezien moet hier oprechte bewondering worden opgebracht voor de ontwerpers van dit systeem. Maar economisch konden heel wat vragen worden gesteld, die trouwens onvoldoende of zelfs niet werden beantwoord. Ik rekende in die tijd uit dat, indien de voorziene bedragen zouden worden gegeven aan de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen, en indien haar de verplichting werd opgelegd vanaf 1965 alle zware goedertransporten op dit traject gratis te vervoeren, ze er nog winst aan zou hebben overgehouden. Uit de toen verkregen ramingen bleek namelijk dat de infrastructuurkosten, ten laste van de gemeenschap, uitgedrukt per tonkm neerkwamen op ongeveer 1 Bfr., terwijl de scheepvaartrechten, 0,02 Bfr. per tonkm. zouden hebben opgebracht. Hierbij werd trouwens rekening gehouden met een toeneming van de vervoervolumes, die er zelfs niet werden opgemerkt. Bovendien werden de investeringskosten tamelijk grof onderschat, zodat het mij niet zou verwonderen, dat de infrastructuurkosten thans op 1,80 Bfr. per tonkm. moeten worden geraamd.

Het programma van het Ministerie van Openbare Werken voorzag eveneens voor het Centrumkanaal de overwinning van een belangrijk niveauverschil en de vervanging van de oude scheepsliften door nieuwe en grotere of een ander (economisch) hellend vlak. Maar tot nog toe werden „slechts” aanpassingswerken uitgevoerd om deze waterweg een Europees (1.350 ton) uitzicht te geven stroomop- en stroomafwaarts. Tegen alle economische argumenten in, zou het mij niet verwonderen, dat esthetische redenen moeten worden opgediept om dit project te verwezenlijken (op een kaart van de waterwegen doet zo een onderbreking in een net van 1.350 ton overigens de

schouders ophalen: hoe is 't mogelijk, dat dit kleine stukje waterweg op 300 ton blijft?). Misschien gebeurt het in alle stilte.

Er dient alleszins te worden toegegeven dat er nog grootsere plannen werden getekend, zoals bijv. een zeevaartkanaal van 100.000 ton tussen Zeebrugge-Gent-Antwerpen om de Belgische zeehavens onderling op eigen grondgebied te verbinden. Zulk een project stamt niet van Openbare Werken, maar van serieuze mensen, die vermoedelijk nooit een serieuze kostenraming hebben gemaakt en vanzelfsprekend nooit de opbrengsten daartegen hebben afgewogen. Maar ja, het is vrij eenvoudig op een landkaart een streep (al dan niet gekleurd) te trekken en dan maar lustig er om heen te praten.

Meer dan de helft van de op de Belgische Waterwegen vervoerde goederenvolumes wordt gedragen door het Albertkanaal, dat oorspronkelijk werd voorzien voor een volume van 10 mln. ton, maar thans viermaal zoveel te verwerken krijgt. Deze waterweg had een grondige moderniseringsbeurt nodig en de infrastructuurwerken zullen er vermoedelijk nog een bepaalde rentabiliteit opleveren, ten minste indien de scheepvaartrechten niet op het belachelijke peil van 0,02 Bfr. per ton blijven behouden, maar effectief worden opgetrokken naar het wettelijk toegestane niveau.

Een groot gedeelte van de vervoerde goederen op het Albertkanaal is afkomstig van of heeft als bestemming de haven van Antwerpen, Nederland en Duitsland. En zulks stelt wel enige problemen voor het vlotte binnenscheepvaartverkeer in de haven van Antwerpen, speciaal in de verbindingdokken met dit kanaal. Reeds in 1965 werden deze vraagstukken onderzocht en werd de noodzakelijkheid onder ogen genomen een tweede verbindingsweg aan te leggen. De mogelijkheden zijn evenwel beperkt en de alternatieven kunnen als volgt worden geschetst:

1. een zijkanaal ten oosten van de Antwerpse dokken, vertrekkend uit het Albertkanaal en aansluitend bij het 9e havendok;
2. een zijkanaal vertrekkend uit het Albertkanaal te Oelegem, Noordwestwaarts door de Antwerpse Voor-Kempen en uitmondend in het Schelde-Rijn-kanaal te Zandvliet (kanaal Oelegem-Zandvliet of antitankkanaal, omdat het tracé van de vroegere antitankversperring wordt gevolgd);
3. een verdere vernieuwing van Schoten of van het Albertkanaal tot de havendokken.

Het Ministerie van Openbare Werken zou hebben geopteerd voor het antitankkanaaltracé, waartegen heel wat ernstige bezwaren kunnen worden aangebracht. Vooreerst blijken er milieuarargumenten te zijn:

- dit noordelijk tracé loopt dwars door één van de weinige, groene zones van de Antwerpse omgeving;
- de grondwaterhuishouding zou er sterk door worden beïnvloed, waardoor zelfs oppervlaktewaters zouden worden bedreigd.

Daarnaast zijn er sociologische redenen: de meeste gemeenten, waardoor heen het kanaal zou getrokken worden, zouden in twee delen worden gesneden en een groot verlies aan grondgebied lijden. Er zijn ook economische motieven:

- slechts een gering deel van de binnenvaart zou baat vinden bij dit tracé, nl. het doorvoerkeer; voor het overige zou er een gevoelige verlenging van de vaart uit voortvloeien;
- de kosten, die minimaal op Bfr. 15 mrd. worden geraamd, zouden een meervoud zijn van de baten, omdat — terecht — er langs de oevers geen industrievestiging zou worden toegelaten.

Alvorens zoveel geld in het water wordt geïnvesteerd, zou het toch wel nuttig zijn de alternatieve tracés te gaan onderzoeken.

De sociaal-economische problemen van Suriname

DRS. G. H. TERPSTRA*

Volgens de voorlopige resultaten van de in januari 1972 gehouden vierde algemene volkstelling in Suriname 1) wonen er in Nederland ongeveer 57.000 Surinamers; dit is 15% van de totale bevolking van Suriname. Deze berekening komt vrijwel overeen met gegevens van CRM, die zijn opgenomen in het ambtelijke *Rapport van de adviescommissie inzake migratie van Surinamers en Antillianen* 2).

In de discussies en perscommentaren rondom de migratiestroom wordt voornamelijk ingegaan op problemen die Nederland zou hebben als gevolg van deze immigratie. Minister-president Sedney 3) heeft hierop duidelijk gewezen tijdens zijn laatste bezoek aan Nederland. Te weinig wordt dit probleem in Nederland benaderd vanuit de belangen van Suriname en de hier wonende Surinamers.

In het reeds genoemde ambtelijke rapport 4) wordt gewezen op een aantal objectieve factoren, die de migratie veroorzaken, zoals het grote welvaartsverschil tussen Suriname en Nederland, het daarmee samenhangende gebrek aan werkgelegenheid, het vrijwel volledig ontbreken van sociale voorzieningen en de minder goede opleidingsmogelijkheden. In dit rapport wordt terecht de relatie gelegd tussen de sociaal-economische situatie in Suriname en de migratie, die zich geliet op de sociaal-culturele banden en de Koninkrijksbanden met name richt op Nederland.

De laatste jaren komt hier nog bij als zeer belangrijke factor het stagneren van de economie sinds 1967, gecombineerd met een groeiend zelfbewustzijn van de bevolking. Vooral in de vakbeweging is dit proces zeer sterk merkbaar. In een tweetal artikelen zal worden getracht een indruk te geven van de economische situatie en de ontwikkeling van de vakbeweging in Suriname.

Kort historisch overzicht tot 1948

Vanaf het moment dat Domingo de Vera in 1593 de kusten van Guyana plechtig in bezit nam voor de Spaanse troon is Suriname betrokken geweest in de strijd tussen de West-europese mogendheden om het bezit van koloniën. Met uitzondering van 4 periodes van Engels bestuur is Suriname steeds een Nederlandse kolonie geweest. Tot 1948 werd Suriname rechtstreeks bestuurd vanuit Nederland door middel van gouverneurs. Een belangrijke rol speelde wel de discussie rondom de inspraak van de koloniën op het koloniaal bestuur bijv. door middel van de tot 1816 functionerende Politieke Raad en de in 1866 opgerichte Koloniale Staten 5). Het in deze periode gevoerde sociaal-economische beleid werd in overwegende mate bepaald door de belangen van de meestal Nederlandse kapitaalverschaffers en de kolonisten.

Afgezien van enkele goudvondsten is Suriname voornamelijk interessant geweest als landbouwkolonie. Belangrijke produkten waren suiker, hout, katoen, cacao en koffie, die werden verbouwd op met slaven werkende plantages. Deze slaven werden uit Afrika ingevoerd. In 1770 waren er in

Suriname ongeveer 500 plantages. De belangstelling van buitenlandse kapitaalverschaffers voor Suriname nam zeer sterk af na de beurscrisis van Amsterdam in 1773, de opkomst van bietsuiker als gevolg van het continentale stelsel onder Napoleon en het stopzetten van de slavenhandel door Engeland in 1808.

Na de afschaffing van de slavernij in 1863/73 ontstond er een tekort aan arbeidskrachten op de toen nog ongeveer 100 plantages, daar de meeste slaven een nieuw bestaan zochten in de kleine landbouw of in de stad. Ook toen al werd dit tekort opgevangen door de invoer van buitenlandse arbeidskrachten. Tussen 1873 en 1916 werden 34.000 Brits-Indiërs ingevoerd en tussen 1890 en 1939 duizenden Javanen. Na hun contractperiode bleven resp. 65% en 75% in Suriname achter. De huidige samenstelling van de bevolking — 31% Creool, 37% Hindoestaan, 15% Javaan en 17% overigen — is een resultaat van het in die periode gevoerde arbeidsmarktbeleid.

Sinds de jaren twintig ging de groot-landbouw nog sneller achteruit. De nu nog bestaande suikerplantages Marienburg 6) en Waterloo en de koffieplantage Peperpot 6) zijn alles wat er van deze groot-landbouw is overgebleven. De belangstelling van buitenlandse kapitaalverschaffers steeg weer na de ontdekking van bauxiet. De in 1917 met Amerikaans kapitaal opgerichte Surinaamse Bauxiet Maatschappij en de in de jaren dertig belangstelling tonende Billiton Maatschappij breidden in de jaren voor en tijdens de tweede wereldoorlog hun bedrijven zeer sterk uit. In deze periode begon ook de Nederlander Van Dijk met de mechanische rijstbouw in Nickerie.

Suriname na 1948

Alhoewel er in de jaren dertig in Suriname reeds werd geijverd voor onafhankelijkheid door o.a. A. de Kom werd de verhouding Nederland/Suriname pas na de oorlog gewijzigd. Op 6 december 1942 had Koningin Wilhelmina het uitzicht gegeven op autonomie van de koloniën. Na de tweede wereldoorlog begonnen de onderhandelingen, begeleid door demonstraties en stakingen. In 1948 kreeg Suriname zelfbestuur, waarbij het algemeen kiesrecht werd ingevoerd voor mannen en vrouwen boven 23 jaar. Na enkele overgangs-

* De auteur is economisch medewerker van het CNV.

1) *Suriname in cijfers*, nr. 60, blz. 9 en 10. Uitgave Algemeen Bureau voor de Statistiek, Paramaribo.

2) Blz. 5 van dit in oktober 1972 gedateerde rapport.

3) O.a. in een interview, gepubliceerd in *Vrij Nederland* van 27 januari 1973.

4) Blz. 14.

5) Uitgebreide informatie is te vinden in: C. D. Ooft, *Ontwikkeling van het constitutionele recht van Suriname*, Assen, 1972.

6) Marienburg en Peperpot zijn eigendom van hetzelfde Nederlandse bedrijf (RCMA).

regelingen 5) trad in 1954 het Statuut in werking, dat alle 3 partners — Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen — zelfbestuur garandeerde voor alle zaken met uitzondering van de Koninkrijksaangelegenheden, waaronder defensie en buitenlandse zaken. Alhoewel wordt uitgegaan van gelijkwaardigheid van de drie partners heeft het Statuut de dominerende positie van Nederland bevestigd en hoogstwaarschijnlijk zelfs verstevigd 7). Met algemene verkiezingen in het vooruitzicht werden na de tweede wereldoorlog vele politieke partijen opgericht, die meestal waren gekoppeld aan de verschillende bevolkingsgroepen.

Als gevolg van het bestaande districtenstelsel, waarbij Paramaribo een meerderheid in de Staten kon brengen, werden de eerste kabinetten gevormd door de Nationale Partij Suriname, die aanvankelijk rustte op de blanke en lichtgekleurde maatschappelijke bovenlaag. De oppositie bestond uit de Verenigde Hindoestaande Partij 8) onder leiding van J. Lachmon en een minderheid in de NPS onder leiding van de vakbondsleiders Van Eer, Eliazar en J. A. Pengel.

In de jaren vijftig wordt door oud-minister Smit reeds gewaarschuwd tegen de opkomst van het tot dan toe onmondige volk, de donkergekleurde Creolen en Hindoestanen onder leiding van Pengel en Lachmon. De maatschappelijke bovenlaag wordt door Pengel c.s. in zekere zin verdreven uit de NPS hetgeen in het begin van de jaren vijftig leidt tot de oprichting van de Sociaal-Democratische Partij. Deze partij vormt de kern van het tot 1958 regerende kabinet. In dat jaar wordt het laatste op de oude bovenlaag rustende kabinet — namelijk van Ferrier — door de „nieuwe” NPS en de VHP ten val gebracht. Deze partijen vormen de basis voor twee kabinetten tussen 1958 en 1967. In laatstgenoemd jaar wordt de samenwerking tussen NPS en VHP verbroken. De NPS vormt dan een kabinet met de SDP (!) en de „Actiegroep” (een afsplitsing uit de VHP).

Dit kabinet wordt ten val gebracht door algemene stakingen in 1969. Gouverneur Ferrier laat een zakenkabinet formeren door May, de vroegere voorzitter van het College van Algemeen bestuur uit 1948 9). De door dit kabinet voorbereide verkiezingen worden gewonnen door de VHP, die een kabinet vormt met de Progressieve Nationale Partij, een in 1967 ontstane afsplitsing uit de NPS. In dit jaar behaalt tevens de in 1960 opgerichte Partij Nationalistische Republiek zijn eerste zetel in het parlement. Dit is de enige partij met een duidelijk programma, gericht op sociaal-economische hervormingen op basis van nationale onafhankelijkheid.

Het gevoerde sociaal-economisch beleid

Het sociaal-economische beleid van de kabinetten tot 1958 is in feite een voortzetting van het oude koloniale beleid, voornamelijk doordat de macht in handen werd gelegd van de in de koloniale tijd reeds bestaande maatschappelijke bovenlaag 10). Een politiek gericht op de sociaal-economische belangen van de bevolking in zijn geheel kon in feite pas beginnen in 1958 toen leiders van het volk de politieke macht hadden verworven.

De cijfers wijzen echter uit dat deze politiek tot nu toe geen resultaat heeft gehad. Als belangrijkste oorzaken zijn m.i. aan te wijzen het door Nederland zeer sterk gestimuleerde of misschien zelfs wel opgelegde ontwikkelingsbeleid en de eigen belangen van de nieuwe klassen, die juist als gevolg van dit beleid zijn ontstaan. Prof. W. Albeda heeft o.a. in dit tijdschrift in dit verband gewezen op de mogelijkheid van een corrumperende werking van het ontwikkelingsbeleid. Onder het sinds 1969 regerende kabinet komen hier nog zeer duidelijk de belangen van de importeurs bij.

Nederland is bij het ontwikkelingsbeleid altijd uitgegaan van de gedachte dat een ontwikkelingsland tot ontwikkeling kan komen door middel van particuliere investeringen o.a. van buitenlanders 11). Het ontwikkelingsland moet dit

proces bevorderen door het aanleggen van de gewenste infrastructuur en door fiscale faciliteiten. Ook in Suriname is dit beleid gevoerd. De kabinetten-Pengel hebben gewerkt aan de nodige infrastructuur voor o.a. de sector „bauxiet, aluinaarde en aluminium” (Brokopondo-dam) en de grootlandbouw.

Het kabinet-Sedney doet hetzelfde voor het bauxiet in West-Suriname, nu echter op joint-venture basis met Reynolds. Dit leidt ertoe, dat nu — uiteraard met meer op Suriname zelf gerichte bedoelingen — een beleid wordt gevoerd dat gericht is op de belangen van buitenlandse kelen. Suriname zet zo in feite het beleid voort dat in de koloniale periode ook werd gevoerd. Terecht kan men dit beleid neo-koloniaal noemen.

In kringen van ontwikkelingseconomen wordt echter steeds meer de vraag gesteld of deze methode wel effectief is 12). De volgende voor- en nadelen worden in dit kader genoemd.

Voordelen van buitenlandse investeringen:

- a. de kapitaalimport;
- b. de import van technische kennis en management kennis;
- c. het scheppen van werkgelegenheid;
- d. hogere belastingopbrengsten voor de overheid.

Nadelen van buitenlandse investeringen:

- a. buitenlandse bedrijven zijn vaak alleen geïnteresseerd in producten die op de wereldmarkt — d.w.z. de rijke landen — kunnen worden afgezet, waardoor een eenzijdige economische ontwikkeling ontstaat, meestal in de sector grondstoffen en voedsel, met de bekende problemen van de ruilvoetontwikkeling en de monocultuur.
- b. de infra-structurele werken worden in het kader van a eveneens eenzijdig op export van grondstoffen en voedsel gericht;
- c. indien herinvestering in de eigen sector niet meer nodig is, worden de winsten overgeschreven naar het moederland, met alle gevolgen van dien voor de betalingsbalans;
- d. buitenlandse bedrijven steunen vaak minder progressieve groeperingen in een ontwikkelingsland;
- e. de genoemde voordelen op het gebied van werkgelegenheid en belastingopbrengsten zijn soms minder groot door resp.:
 1. het ontstaan van sociale spanningen tussen beter-betaalde werknemers bij buitenlandse bedrijven en de rest van de werkende en niet-werkende bevolking;
 2. het verkleinen van de belastingopbrengst door het berekenen van lage exportprijzen in concernverband en door het betalen van belastingen in natura (bijv. wegenaanleg), waarbij de prijs wordt berekend door het leverende bedrijf. Ook spelen faciliteiten hier een grote rol.

Alhoewel deze voor- en nadelen niet gemakkelijk tegen elkaar af te wegen zijn, heb ik sterk de indruk dat deze o.a. door Nederland gepropageerde methode geen succes heeft

7) *Naar nieuwe verhoudingen*, rapport uitgebracht door een commissie van de Adviesraad van de Doctor Abraham Kuypersstichting, ARP, december 1971, blz. 28.

8) De naam van de VHP is later gewijzigd in „Vatan Hitkari Partij”, d.w.z. partij voor Nationaal Welzijn.

9) In bepaalde NPS-kringen worden via deze uit vroegere tijden bekende namen relaties gelegd naar de Nederlandse politiek, die gericht zou zijn op het wippen van Pengel.

10) Deze situatie bestaat in zekere zin nog op de Nederlandse Antillen.

11) Deze filosofie is o.a. uitgewerkt in de Nota Bot inzake *Hulpverlening aan minder ontwikkelde landen* van 1966 en heeft ook geleid tot het zeer veel waarde toekennen aan de FMO.

12) In dit kader is het interessant op te merken dat in Nederland bij het eigen ontwikkelingsbeleid ofwel regionaal beleid niet meer wordt uitgegaan van de volledige effectiviteit van deze methode. Steeds meer wordt heil gezocht in directe activiteit van de overheid: Aldel-Delfzijl, DAF-Limburg en overplaatsing van Rijksdiensten. Terwijl onze probleemgebieden een geringere achterstand hebben en „Ontwikkelingshulp” krijgen op veel gunstiger voorwaarden.

in de meeste ontwikkelingslanden, tenzij de nadelen zouden worden gecompenseerd door zeer veel ontwikkelingshulp.

Minister-president Sedney sprak in het reeds genoemde interview 3) van een injectie van enkele miljarden gulden in 10 jaar. In de huidige Nederlandse sociaal-economische verhoudingen lijkt het niet erg reëel dat Nederland dergelijke bedragen beschikbaar zal stellen. Onze ontwikkelingshulp is op 1% van het nationale produkt gefixeerd tot 1975, terwijl het aandeel van „de West” in deze hulp zal dalen van 21,7% in 1972 tot 17,5% in 1975 (13). De Nederlandse regering heeft tot 1975 het percentage constant gehouden. Bij de huidige omvang van de overheidshulp kan daarom misschien worden gesteld dat onze ontwikkelingsfilosofie de arme landen zelfs arm houdt (14).

De voorgaande persoonlijke mening wordt niet bewezen, maar wel ondersteund door de cijfers van de economische situatie in Suriname.

De economische ontwikkeling in Suriname 15)

Zoals reeds eerder gesteld, is Suriname in feite een agrarisch land dat beschikt over grote bauxietvoorraden. De ontwikkelingspolitiek — en de daartoe dienende ontwikkelingshulp van Nederland ter grootte van ongeveer 8% van het nationale inkomen van Suriname (16) — is volledig gericht op het aantrekken van buitenlandse investeringen. Dit is gelukt in een aantal sectoren, zoals bauxiet, hout, rijst en bananen.

Vooraf en na de tweede wereldoorlog is de belangstelling voor bauxiet enorm toegenomen. In de jaren zestig is Suriname begonnen met de verwerking van bauxiet tot aluinaarde en aluminium onder meer met behulp van energie opgewekt door de Brokopondo-waterkrachtwerken. Alhoewel er in deze bauxietsector maar ongeveer 6.000 mensen werk vinden, d.w.z. 7,5% van de beroepsbevolking, is de economische betekenis zeer groot. Het bauxiet levert iets meer dan 30% van het bruto nationale produkt, ongeveer 25% van de overheidsinkomsten en ca. 92% van de uitvoer. Samen met enkele reeds genoemde produkten is „bauxiet” in feite de goed draaiende sector in de economie, terwijl de rest min of meer stagneert.

1. De ontwikkeling van de beroepsbevolking

Volgens het voorlopige resultaat van de vierde algemene volkstelling had Suriname in 1971 een bevolking van 384.903 personen. In 1921 was dit nog maar 112.000. Gemiddeld betekent dit een groeipercentage van 2,5. Mede door de immigratie was dit cijfer in de jaren twintig 2,8. In de jaren dertig en veertig werd een veel lager cijfer bereikt. In de jaren vijftig steeg het groeicijfer tot 3,5%, om daarna in de jaren zestig mede onder invloed van de emigratie en de gezinsplanning te dalen tot ongeveer 2,3%.

De cijfers voor de beroepsbevolking zijn minder recent. In tabel 1 is de procentuele verdeling van de beroepsbevolking over de diverse sectoren weergegeven voor 1953, 1968 en 1970.

Tabel 1.

	1953	1968	1970
Landbouw, veeteelt en visserij	49,4	21,7	26,7
Bosbouw	2,2	1,8	2,1
Mijnbouw, waterkracht en bauxietverwerking	4,9	6,5	7,4
Industrie en bouwnijverheid	14,8	17,0	20,1
Overige (waaronder overheid)	20,2	38,3	43,7
Werkloos	8,5	14,7	—
	100% = 53.400 personen.	100% = 101.000 personen.	100%

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat de achteruitgang in de landbouw onvoldoende is opgevangen door de industrie en

(I.M.)

de bouwnijverheid, waardoor zowel de werkloosheid als de werkverschaffing (overheid) grote vormen heeft aangenomen. De totale werkloosheid wordt geschat op 25% (inclusief de verborgen werkloosheid).

2. De economische groei

De procentuele bijdrage van de diverse sectoren tot het bruto binnenlandse produkt (BBP) staat in tabel 2. Daar de

Tabel 2.

	1953	1968	1970
Landbouw, veeteelt en visserij	13	9,8	9,5
Bosbouw	4,8	3,3	3,2
Mijnbouw en bauxietverwerking	35,6	31,2	30,6
Klein-industrie en bouwnijverheid	8,2	13,5	13,3
Handel, banken, verzekeringen en transport	13,9	18,7	17,1
Woningen	3,4	3,3	3,3
Overheid en overige diensten	21,1	20,2	22,9

produktie van bauxiet naar volume ongeveer constant is gebleven in de onderhavige periode is het handhaven van het hoge aandeel in de nationale produktie geheel te danken aan de start van de produktie van aluinaarde en aluminium in 1965.

De invloed van de mede door de stuwdam Brokopondo mogelijk gemaakte fabricage van aluinaarde en aluminium blijkt duidelijk uit tabel 3. De verschillen tussen de beide

Tabel 3.

	Groei reëel bruto binnenlands produkt in prijzen van 1953 in %	Groei reëel inkomen per hoofd in %
1953-1964 (gemiddeld)	5,3	0,8
1965	13,4	12,2
1966	21,1	19,2
1967	12,4	8,4
1968	9,7	0,0
1969	—	0,0
1970	—	-0,5
1971	—	-0,5

kolommen ontstaan door de groei van de bevolking en door de aftrekpost, die wordt toegepast op het nationaal produkt ten einde het nationale inkomen te berekenen, namelijk de

13) Een daling wordt o.a. voorgestaan door de Nationale Raad van Advies inzake hulpverlening aan minder ontwikkelde landen in hun *Advies algemene samenstelling hulpprogramma 1970-1971*.

14) Deze gedachte heb ik uitgewerkt in een artikel in *Internationale Spectator* van 8 september 1968, „Houdt het Westen het Zuiden arm?”

15) Veel gegevens zijn ontleend aan: *Macro-Economische Beschouwingen 1953-1968* van de Stichting Planbureau Suriname en verslagen van de Centrale Bank van Suriname, met name 1970 en kamerstuk 11-787 (zitting 71-72).

16) Volgens Memorie van Antwoord op het voorlopig verslag van de Vaste Commissie voor Suriname en de Nederlandse Antillen van de Eerste Kamer omtrent de begroting 1970 Eerste Kamer zitting 1969-1970 nr. 108 b, blz. 3.

winsten van buitenlandse ondernemingen. Na de „bauxietverwerkingsimpuls” is de stagnatie uit deze cijfers duidelijk merkbaar.

3. De verhouding met het buitenland

De in de vorige paragraaf besproken uitbreiding van de bauxietverwerking heeft geleid tot een stijgend overschot op de handelsbalans. De handelsbetrekkingen bestaan in belangrijke mate met de Verenigde Staten van Amerika en met Nederland. De uitvoer gaat voor bijna 40% naar de VS en voor bijna 15% naar Nederland. De invoer komt voor 35 uit de VS en voor 22% uit Nederland (17). Het overschot met deze landen wordt echter meer dan gecompenseerd door de stijging van het tekort op de kapitaalopbrengstenbalans als gevolg van het feit, dat de bauxietverwerking geheel in buitenlandse handen is en met buitenlands kapitaal is gefinancierd, terwijl herinvestering steeds minder plaatsvindt. Het aandeel van de netto-winst van buitenlandse bedrijven in het bruto binnenlands produkt is van 1953 tot 1969 gestegen van 3 tot 17%. Het percentage hiervan dat in Suriname geherinvesteerd wordt, bedroeg in 1963/1964 nog 70, maar was in 1969 gedaald tot 13. Voor 1971 wordt door het Planbureau verwacht dat de gehele netto-winst wordt overgeschreven naar het buitenland d.w.z. ca. Sf. 80 mln. ofwel bijna 17% van het BBP.

Deze kapitaalexport wordt nu nog voor meer dan de helft gecompenseerd door invoer van particulier kapitaal en door ontwikkelingshulp uit Nederland en de EG. Reeds vanaf 1967 is de export van kapitaal hoger dan de import (18). De lopende rekening van de betalingsbalans vertoont voor 1970 (19) een tekort van Sf. 43,7 mln. ofwel bijna 10% van het BBP. Dit tekort is opgebouwd uit onder meer een overschot op de goederenbalans van ca. Sf. 42 mln. en een tekort op de kapitaalopbrengstenbalans van ca. Sf. 73 mln. De totale rekening sluit positief onder invloed van onder meer zo'n Sf. 46 mln. kapitaalimport uit Nederland (vooral ontwikkelingshulp).

4. De overheidsfinanciën

In het begin van de jaren vijftig had Suriname een sluitende begroting. Door de vele uitgaven in de infrastructurele sector tijdens het tienjarenplan en het vijfjarenplan stegen in de jaren zestig de overheidsuitgaven zeer sterk. Deze werden in de eerste verte niet gedekt door belastingopbrengsten mede als gevolg van een de rijken ontziende belastingpolitiek en van belastingfaciliteiten voor de buitenlandse bedrijven.

Vanaf 1958 heeft de overheid een beroep gedaan op de binnenlandse kapitaalmarkt en vanaf 1964 regelmatig op de zgn. overbruggingshulp uit Nederland. Het tekort op de begroting bedraagt voor 1970 ongeveer Sf. 41 mln. (bijna 10% van het BBP) bij een uitgaventotaal van Sf. 174,3 mln. Deze tekorten worden bijna geheel gedekt door hulp en leningen uit Nederland. De buitenlandse schuld van Suriname bedraagt ongeveer Sf. 152 mln. of 1/3 van het nationale inkomen (20). Voor 1973 wordt een tekort begroot van Sf. 34 mln., bij een uitgaventotaal van Sf. 228 mln. Aflossingen e.d. vergen hiervan 7%.

5. Lonen en Prijzen

Volgens ruwe gegevens (21) is het inkomen per hoofd der bevolking in Suriname ongeveer 1/3 van dat in Nederland. De inkomensregistratie is echter vrij slecht. Wel is globaal bekend hoe de inkomensverhoudingen liggen. Bij het Planbureau heeft men de volgende cijfers over het jaar 1971 voor

het inkomen per hoofd:

Landbouw	Sf. 1.200
Handel/Houtindustrie	Sf. 2.000
Overheid	Sf. 3.000

Banken	Sf. 6.000
Bauxietindustrie	Sf. 6.000

De ontwikkeling van de lonen is door onvoldoende registratie niet bekend. Bij deze inkomensverdeling moet worden opgemerkt dat slechts een minderheid werkt in de goed betalende sectoren. De niet-werkenden hebben weinig inkomsten door het ontbreken van sociale voorzieningen voor werklozen, bejaarden, zieken e.d. Wel bestaat er een soort bedeling, waarbij uitkeringen per maand worden gedaan van Sf. 5 tot Sf. 25 per gezin.

De prijsstijging voor 1969 en 1970 wordt gesteld op 11% en 4,5%. Het niveau van de kosten van levensonderhoud ligt vrij hoog (22). De officiële wisselkoers van Sf. 1 = f. 2 heeft niets te maken met koopkrachtverhoudingen.

6. Conclusie

Het door Suriname op voorstel van Nederland gevoerde ontwikkelingsbeleid is economisch vastgelopen, waardoor de sociale spanningen zijn verscherpt met name na 1967. Hierop wordt echter door de beide regeringen verschillend gereageerd. De Surinaamse regering zet het tot nu toe gevoerde beleid voort, gericht op een nieuwe bauxietimpuls in West-Suriname. In haar pogingen buitenlands kapitaal aan te trekken, treedt zij steeds scherper op tegen de vakbeweging. De emigratie wordt gezien als een tijdelijke oplossing voor de eigen economische problemen.

De Nederlandse regering probeert vooral na de opstand in Willemstad Suriname te bewegen meer geld te besteden aan sociale woningbouw, sociale voorzieningen e.d. Gelet echter op het feit dat deze uitgaven zouden moeten worden gefinancierd uit de nu reeds vaststaande ontwikkelingsbedragen, wordt dit door Suriname geweigerd, hoogstwaarschijnlijk uit „sociale motieven” en op grond van het reeds eerder vermelde feit dat de bestaande ontwikkelingsmethode zeer veel kapitaal vereist, alleen al om de nadelen te compenseren. Om niet formeel verantwoordelijk te zijn voor het sociale fiasco van het in Suriname gevoerde beleid voelt Nederland steeds meer voor onafhankelijkheid van Suriname, waardoor tevens de immigratieproblemen van Nederland beter oplosbaar worden!

In het licht van het voorgaande is het dringend noodzakelijk dat wordt omgezien naar een ontwikkelingsbeleid dat niet primair aansluit bij buitenlandse kapitaalbelangen, maar veel meer bij de economische mogelijkheden van de Surinaamse bevolking zelf onder meer in de klein-landbouw, in de bouwnijverheid en in de klein-industrie. Veel geïmporteerde artikelen kunnen in Suriname geproduceerd worden zoals vlees, kip, uien, bezemstelen, pinda's, koffie (23). In 1970 bedroeg het invoeroverschot voor voedsel Sf. 13,5 mln.

Dit vereist echter een geheel ander beleid, dat door de sinds 1958 aan de macht zijnde en door Nederland gesteunde nieuwe klassen van importeurs, handelaren en industriëlen niet zal worden gevoerd. Buitenlandse kapitaalbelangen en daarmee samenvallend eigen belang verzetten zich daartegen. Bij de vakbeweging daarentegen vindt dit alternatieve beleid sinds 1969 steeds meer aanhang. Het is de moeite waard hieraan in een volgend artikel aandacht te schenken.

G. H. Terpstra

17) Centrale Bank van Suriname, 1970, blz. 52 en 54.

18) H. E. Chin, Suriname: ontwikkelingshulp en economische ontwikkeling. *Internationale Spectator*, 8 september 1972.

19) Centrale Bank van Suriname, 1970, blz. 43.

20) Centrale Bank van Suriname, 1970, blz. 29.

21) Memorie van Antwoord op het voorlopig verslag hoofdstuk IV Rijksbegroting 1970.

22) Dit wordt mede veroorzaakt doordat Surinaamse importeurs de Hollandse prijzen handhaven in Suriname. Ondanks de koersverhouding van ruwweg 1 op 2.

23) Veel meer voorbeelden staan in: Thomas van Genderen, *Suriname! Economische aanpak is ouderwets en belachelijk*, Paramaribo, november 1970.

Nationale en internationale elementen van chronische inflatie

De surséance van Amerika; maatregelen tot herstel en preventie (III)

„Les bons comptes font les bons amis”.

PROF. DR. IR. J. GOUDRIAAN

Het hier afgedrukte artikel is de derde aflevering van „Nationale en internationale elementen van chronische inflatie”. In de vorige afleveringen besprak Prof. Goudriaan: 1. waarom de chronische inflatie zich internationaal verspreidt als een besmettelijke ziekte (ESB van 16 mei jl.) en 2. de voorgeschiedenis van de Amerikaanse surséance (ESB van 27 juni jl.). Deze week worden de Amerikaanse perspectieven inzake de surséance besproken. De artikelen maken deel uit van de serie over „Volle tewerkstelling zonder inflatie van lonen en winsten”, waarmee Prof. Goudriaan in ESB van 23 februari 1972 een aanvang nam.

De Amerikaanse publieke opinie, ook die van de deskundigen, past zich maar langzaam aan bij de werkelijkheid. In december 1941 lieten de Amerikanen zich, geheel onvoorbereid, overvallen door de bommenwerpers van de Japanse vloot. Het heeft twaalf jaar geduurd voordat Amerika begreep dat het de oorlog in Vietnam niet kon winnen. Het Amerikaanse volk is er bitter gedesillusioneerd en welvarender dan ooit uit tevoorschijn gekomen 1).

Onder deze omstandigheden is het overweldigende succes van Nixon bij zijn verkiezing voor de tweede keer tot president gemakkelijk te verklaren en geheel in overeenstemming met de tegenwoordige Amerikaanse mentaliteit om zich geheel terug te trekken op de behartiging van het nationale eigenbelang, of hetgeen men daarvoor aanziet. Zijn rede van 15 augustus 1971 heeft daar stellig belangrijk toe bijgedragen. „Hij verbrak daarin met één slag de overeenkomsten van Bretton Woods, van de Algemene overeenkomst inzake handel en tarieven (GATT) en de resultaten van de zgn. Kennedyronde inzake liberalisering van de internationale handel (1967)” 2). Enkele maanden later (26 januari 1972) besloot het Amerikaanse Congres de door de Veiligheidsraad bindend verklaarde sancties tegen de uitvoer van chroom en verwante metalen uit Rhodesië op te heffen; chroom uit andere bronnen was voor Amerika te duur 3).

Men moet hieruit direct één algemene conclusie trekken van zeer principiële strekking, *Amerika zoals het nu is geworden, is niet langer contractabel. Het heeft dus geen zin meer om in monetaire aangelegenheden naar bindende afspraken met Amerika te zoeken: de Verenigde Staten zullen ze nakomen zolang zij dit in het welbegrepen eigenbelang van het Amerikaanse volk achten; zij zullen ze zonder veel omhaal opzij zetten als zij menen daarmee hun eigen belangen beter te dienen.*

Onbegrip van de werkelijkheid

Een tweede conclusie is dat de surséance van de dollar

Amerika volstrekt niet verontrust. Integendeel: de opschorting, voor onbepaalde tijd, van de inwisselbaarheid van de dollar geeft Amerika de gelegenheid net zoveel dollars in internationale circulatie te brengen als men maar wil. De zgn. Smithonian-overeenkomsten van 18 december 1971 leggen andere staten de verplichting op onbeperkte bedragen aan dollars tegen eigen valuta in ontvangst te nemen. Waarom zou men zich dan beperken? De miljarden dollars verkocht in de dagen voorafgaand aan de tweede devaluatie van 12 op 13 februari jl. zijn vermoedelijk niet alleen van buitenlanders afkomstig of van buitenlandse, in Amerika gevestigde ondernemingen — het is niet onaannemelijk dat ook Amerikanen met hun eigen valuta in de wind zijn gegaan.

Het saldo van de Amerikaanse liquiditeitsrekening is geen zaak waar men zich in Amerika bijzonder druk over maakt.

„The simple way out is for the United States to abandon completely any payments targets of its own and to permit the other countries in the world to set their own payments targets unhindered. This abandonment should take the form of removing all American restrictions or taxes on portfolio purchases, direct investments or bank lending abroad, as well as avoiding the tying of foreign aid and the hindering of imports of goods and services” 4).

Of in de woorden van een andere zeer recente schrijver: „The United States already has most of what it needs from the international system” 5).

Hiermee is dus duidelijk uitgesproken dat de Verenigde Staten geen maatregelen moeten treffen om hun liquiditeitsrekening in evenwicht te brengen en zich niet moeten bekommeren over de waarde van de dollar in de buitenlandse valuta; zij moeten hun aandacht voor alles richten op de binnenlandse markt en de bestrijding van de werkloosheid.

Dit gezichtspunt is niet nieuw. Milton Friedman heeft het al in 1959 met veel nadruk verdedigd:

„We are not and should not be prepared to permit internal monetary policy to be dominated by either gold flows or other manifestations of foreign payments arrangements” 6).

1) *Control and Roll*, Hopes and fears of the American people, New York, 1971. Dit boekje geeft de resultaten van een opinie-onderzoek in januari en april 1971. De stelling: „We should not think so much in international terms but concentrate more on our own national problems and building up our strength and prosperity here at home” is door 77% van de ondervraagden aanvaard en maar door 16% verworpen. De meerderheid voor aanvaarding vindt men in alle groepen waarin men de ondervraagden maar kan verdelen; het laagste percentage is 64 voor inkomens boven \$ 15.000, dan komt 66 voor personen met „college” opleiding en 69 voor professional and business people (blz. 68, 69).

2) Dr. A. L. Constandse in *De Groene* van 28 augustus 1972.

3) Men moet uit deze kritiek niet afleiden dat ik een voorstander ben van deze of van andere internationale sancties. Dit is een kwestie die geheel buiten het kader van deze reeks artikelen valt.

4) McKinnon, l.c. blz. 31.

5) M. V. Posner, *The world monetary system: a minimal reform program*, Princeton University Essays, No. 96, oktober 1972, blz. 38.

6) *A program for Monetary Stability*, New York, 1959, blz. 84.

Hij heeft zijn betoog nog eens herhaald in *The American Economic Review* van maart 1968:

„For the United States in particular exchange rates are an undesirable guide”.

En hij kan er daarbij volkomen terecht op wijzen dat de buitenlandse handel van de Verenigde Staten maar „a tiny percentage” is van „the bulk of the economy” 7); in 1971 was de uitvoer van \$ 44,1 mrd. (tabel 1) nog geen 4,3% van het bruto nationaal produkt, groot \$ 1.046,8 mrd. dollar.

Tabel 1. Uitvoer en invoer van de Verenigde Staten en van de wereld in hun geheel in de jaren 1950 tot 1971, (in mrd. dollars)

	1950	1955	1960	1965	1970	1971
1. Uitvoer van de VS (fob) . . .	10,28	15,56	20,58	27,63	43,22	44,14
2. Werelduitvoer (fob)	55,20	83,22	112,60	165,40	280,30	312,60
3. Uitvoer VS als percentage van werelduitvoer	18,7	18,7	18,5	16,9	15,4	14,2
5. Invoer van de VS (cif)	9,63	12,49	16,38	23,19	42,51	48,52
6. Wereldinvoer (cif)	58,30	88,30	118,80	175,30	294,10	329,30
7. Invoer VS als percentage van wereldinvoer	16,5	14,1	14,7	13,3	14,5	14,8
8. Uitvoersaldo VS	0,65	3,07	4,20	4,44	0,71	- 4,38
9. Idem in percenten invoer VS	6,8	24,8	25,7	19,1	1,7	- 9,0

De autonome dollar, los van alle internationale bindingen en zelfs van internationale overwegingen vindt stellig steun bij de overgrote massa van het Amerikaanse volk. Het is niet anders dan de opinie van Roosevelt, toen hij tijdens de Wereldconferentie in Londen in de zomer van 1933 plotseling van mening veranderde en in juni duidelijk proclameerde:

What is to be the value of the dollar in terms of foreign currencies is not and cannot be our immediate concern . . . 8).

Men moet hier niet van schrikken. Een herhaalde devaluatie van de dollar is nu, in 1973, lang niet meer zo gevaarlijk als veertig jaar geleden. Men heeft geleerd om overdreven devaluaties van één belangrijke valuta te beantwoorden en onschadelijk te maken met devaluatie van de eigen valuta. De centrale banken, geheel anders dan in de jaren 1930 na de devaluatie van sterling, hebben een vrijwel onbeperkte bereidheid getoond om de zwakke dollars over te nemen van particuliere houders en de verliezen genomen na een daarop volgende devaluatie. Zij hebben daarmee niet alleen aan de particuliere houders een grote dienst bewezen; uit een ruimer macro-economisch gezichtspunt gezien hebben zij de verschillende nationale huishoudingen beschermd tegen een plotselinge instorting van koopkracht, een deflationistische kramp die onherroepelijk werkloosheid zou hebben veroorzaakt.

Men zal er goed aan doen de zwakte van de dollar te zien als een voor de naaste toekomst duurzaam verschijnsel, dat meer neiging heeft om toe, dan af te nemen.

In de eerste plaats omdat het Amerikaanse volk in zijn geheel ontoegankelijk is voor de gedachte dat men de tering naar de nering moet zetten.

Men heeft een voorbeeld in Groot-Brittannië. Een halve eeuw of langer vóór de eerste wereldoorlog, is het Verenigd Koninkrijk het rijkste land van de wereld geweest, met de sterkste valuta, de grootste kapitaalmarkt gevoed uit eigen middelen. Het is nu zestig jaar later en nog is het tot de Britse publieke opinie in haar geheel — ik bedoel volstrekt niet alleen de vakverenigingen of de arbeiders en masse, ik bedoel ook de City en de Times — niet werkelijk doorgedrongen dat dit alles tot een verleden behoort, dat niet terugkeert.

In Amerika is dit onbegrip van de werkelijkheid, de provinciale afgeslotenheid in eigen milieu, nog veel ernstiger 9). Beperking van buitenlandse uitgaven is ondenkbaar. Geen enkele regering kan maatregelen nemen die door de over-

grote meerderheid van de bevolking niet begrepen en dus niet aanvaard worden. De gemiddelde Amerikaan is de Amerikaan van Mainstreet, voor wie nog altijd geldt: Mainstreet is the climax of civilisation 10). Als de Europeanen niet meer in onbeperkte hoeveelheden niet-inwisselbare dollars willen aannemen, dan is er iets mis met de Europeanen: Mainstreet neemt de dollars met graagte. Als Duitsland en Japan meer uitvoeren naar Amerika dan ze aan Amerikaanse goederen invoeren, dan begrijpen ze hun belangen verkeerd of ze gebruiken ongeoorloofde praktijken. Daar moet Amerika krachtig tegen optreden — Conally was een man naar hun hart, maar Nixon is nog beter — zij hebben Nixon dan ook met een overweldigende meerderheid herkozen en hij zal de kracht van Amerika aan het domme Europa laten voelen.

Onderwijs, oorzaak van de achterstand; duurzame bedreiging van de dollar

De meest principiële en duurzame oorzaak van deze groeiende achterstand heb ik al in mijn eerste artikel van deze serie genoemd 11), het is het Amerikaanse onderwijs, in het bijzonder het universitaire onderwijs, nog duidelijker de opleiding van ingenieurs, accountants en leiders van ondernemingen. Het is opmerkelijk dat Ernest Renan al meer dan 100 jaar geleden op dit gevaar voor Amerika heeft gewezen:

„Les pays qui, comme les Etats-Unis ont créé un enseignement populaire considérable sans instruction supérieure sérieuse, *expieront longtemps encore* cette faute par leur médiocrité intellectuelle, leur grossièreté de moeurs, leur esprit superficiel, leur manque d'intelligence générale” 12).

Deze langdurige boetedoening is al begonnen tijdens de grote crisis van de jaren dertig toen men met de New Deal een achterstand in sociale wetgeving van ettelijke tientallen jaren ten opzichte van Europa heeft getracht in te halen en maar voor een deel daarin is geslaagd.

Het proces is tijdelijk opgeschort door de tweede wereldoorlog. De nijverheid van Europa was voor tien of twintig jaar van haar kracht beroofd, terwijl die van Amerika zich ongestoord verder had ontwikkeld. Het Amerikaanse superioriteitsgevoel was dus enorm gestimuleerd. Het uitte zich in de edelmoedige Marshall-hulp. Maar men kwam niet tot het besef dat in Europa en in Japan nieuwe krachten ontstonden, vitaler en sterker dan ooit tevoren.

Ik stip maar kortweg enkele punten aan om te illustreren in welke opzichten Amerika overvleugeld is door niet-Amerikaanse concurrenten; het zijn voorbeelden van Jan Romeins Wet van de remmende voorsprong.

In de staalindustrie is Japan het eerste land geweest dat op grote schaal het zuurstof-procédé toepaste, uitgevonden in Oostenrijk in 1953. De grootste en dus meest economische hoogoven was tot 1969 in Rusland (Kriwoi Rog) met een pro-

7) blz. 15.

8) J. W. Beyen, *Money in a maelstrom*, Londen, 1951, blz. 85. Mr. Beyen woonde de conferentie bij als Nederlands vertegenwoordiger.

9) „Generally speaking no country can be as provincial as a big country”. Woorden van de Zweed Gunner Myrdal in zijn uitmuntende antwoordrede bij de lunch hem aangeboden bij de jaarvergadering van de American Economic Association, 27-29 december 1971, *American Economic Review*, november 1972, blz. 457.

10) Sinclair Lewis, *Mainstreet*, 1920, Penguin, blz. 6.

11) *ESB*, 8 maart 1972, blz. 234.

12) *Questions contemporaines*, Parijs, 1868, Oeuvres Complètes, Préface, Tome I, blz. 14, 15; Cursivering van mij. Ook geciteerd met veel instemming door een bekend onderwijsdeskundige als Matthew Arnold, *Culture and Anarchy*, Londen, 1869, Cambridge University Press, 1932-1969, blz. 18. Op grond van het citaat mag men Renan niet verdenken van anti-Amerikanisme. Het geteendeel blijkt uit hetgeen hij geschreven heeft op blz. 350 van hetzelfde boek, de lange zin die begint met: „A son manque d'éducation . . . l'Amérique supplée par le feu de sa jeune croissance . . . par la persuasion qu'elle travaille à la grande oeuvre de l'humanité . . .”.

duktie van meer dan 5.000 ton per dag; Japan heeft één hoogovenbedrijf en twee in voorbereiding, elk van omstreeks 7.000 ton (13). Nederland heeft dit jaar een van de grootste in bedrijf genomen met een productie van 7.500 ton per dag. De buitenlandse invoer van staal in de Verenigde Staten was reeds 18 mln. ton per jaar in 1968 en steeg na een tijdelijke inzinking weer tot 18,32 mln. ton in 1971. De ontwikkeling van de Amerikaanse staalindustrie is sterk belemmerd door de kleinburgerlijke (Mainstreet!) anti-trust-wetgeving.

In de Amerikaanse auto-industrie zijn retourneringen aan de orde van de dag; in 1971 en 1972 beliepen zij enige miljoenen wagens. Men mag dit niet verwijten aan Ralph Nader die de industrie voortdurend op de vingers kijkt; bij een goede kwaliteitscontrole in de fabrieken zou hij werkloos worden.

De Staatsmijnen in Heerlen berichtten kortgeleden (31 augustus 1971) dat na drie maanden tokben de nieuwe ammoniakfabriek eindelijk op gang was gekomen door een aantal technische voorzieningen door de deskundigen van DSM zelf aangebracht; de fabriek is ontworpen en gebouwd door een Amerikaans concern (14). Ik kan uit eigen ervaring deze voorbeelden nog belangrijk uitbreiden.

Er is trouwens één voorbeeld van publieke bekendheid dat alle andere in betekenis overtreft: de opperste leiding van de ruimtevaart, een volstrekt nieuw gebied, is in Amerika van 1960 tot kort geleden niet in handen geweest van een Amerikaan, maar van de als Duitser geboren Wernher von Braun, de man die tijdens de oorlog chef was van de fabriek in Peenemünde, waar de beruchte V2-projectielen ontwikkeld en vervaardigd zijn.

De Amerikaanse poging om het Russische initiatief met de Sputnik in 1957 te evenaren en voorbij te streven zou stellig niet zijn geslaagd zonder de medewerking van tientallen Europese ingenieurs en fysici en een aantal Europese ondernemingen van wereldfaam.

De Amerikaanse tekortkomingen liggen evenwel niet alleen op technisch gebied, zij zijn zo mogelijk nog ernstiger op het gebied van financiering en binnenlandse kredietverlening. De zgn. „Openended Mutual Funds”, dat zijn beleggingsmaatschappijen waar men elk ogenblik kan in- of uitstappen gaan lijnrecht in tegen de maatschappelijk noodzakelijke tendentie tot stabilisatie. Zij trekken geld naar de beurs in tijd van hausse en onttrekken geld aan de beurs tijdens een baisse; zij versterken dus de koersschommelingen in plaats van ze te dempen. De Creditcards zijn een duidelijk middel tot versterking van de binnenlandse krediet-inflatie. Van september 1967 tot juni 1971 groeide het aantal banken die aan deze nieuwigheid deelnemen van 197 tot 1.514; de uitstaande kredieten van \$ 635 mln. tot \$ 3,9 mrd. (15).

Het afbetalingskrediet nam in 1972 vrijwel elke maand toe met meer dan één miljard; met inbegrip van lopende schulden in de detailhandel worden alle verbruikers-verplichtingen geschat op meer dan \$ 157 mrd., bijna 16% van het BNP (16).

De verliezen wegens verduistering belopen volgens recente schatting in Amerika rond \$ 2 mrd. per jaar en men verwacht een jaarlijkse toeneming van 15%, belangrijk hoger dus dan elke andere index van economische „groei”. De computer heeft voor dit misdrijf nieuwe mogelijkheden geopend; de interne controle, van nature zwak in Amerikaanse ondernemingen, heeft daarmee geen gelijke tred gehouden (17). De begrotingstekorten voor de jaren 1971 en 1972 bedroegen volgens de IFS \$ 23,04 mrd. per jaar waarvan telkens slechts \$ 1,17 mrd., gedekt door leningen.

De allergrootste en acute bedreiging van de Amerikaanse dollar is waarschijnlijk de steeds groeiende afhankelijkheid van de Verenigde Staten van buitenlandse bronnen voor hun energievoorziening. De ontsluiting van de rijke olievelden in Texas tijdens de jaren dertig scheen Amerika voor onbepaalde tijd self-supporting te maken. Maar reeds in 1948 werd Amerika een netto-invoerder van olie. Tegen het eind van 1972 was deze netto-import opgelopen tot éénderde van het nationale verbruik. Voor het jaar 1980 schat het State Department dat dit verbruik nog maar voor de helft

gedekt zal zijn door eigen produktie (18). Dit betekent dan een permanente debetpost van tenminste \$ 18 mrd. Het brandstoftekort noopte scholen en fabrieken in de Middle West reeds tot sluiting in de afgelopen winter.

Met deze feiten voor ogen nam de Amerikaanse Senaat met 68 tegen 23 stemmen een wetsvoorstel aan om de aankoop van goud door particulieren, verboden sinds april 1933, geheel vrij te laten. Dit voorstel is door de regering sterk bestreden en door een commissie uit het Huis van Afgevaardigden slechts in zeer voorwaardelijke vorm aanbevolen.

Maar Mainstreet blijft met afgunst kijken naar de winsten door particuliere beleggers in Europa gemaakt op hun goud en vraagt, zonder enig begrip van de werkelijkheid: Waarom zij wel en wij niet?

Amerikaanse plannen

Het is goed deze en soortgelijke feiten in gedachten te houden als men kennis neemt van verschillende plannen van Amerikaanse zijde geopperd tot „hervorming van het inter-nationale geldstelsel”.

Laten wij met stilzwijgen voorbijgaan aan allerlei wilde plannen om bijv. de oninbare vorderingen van de dollar te vereffenen door buitenlandse aankoop van Amerikaanse aandelen aan de beurs (Nixon) of ze te consolideren in een lang lopende lening aan de Verenigde Staten met of zonder goud-clausule enz.

Ik beperk mij dus tot de gedachten geopperd door de eminente Chairman van The Board of Governors of the Federal Reserve System Alfred Burns, in zijn rede te Montreal voor de op 12 mei 1972 gehouden International Banking Conference. Deze gedachten hebben een zekere weerklink gevonden in het Amerikaanse Memorandum ingediend bij de commissie van twintig onder de titel *US Proposals for Using Reserves as an indicator of the Need for Balance of Payments Adjustment* (19).

Onder de 10 stellingen waarin Burns zijn betoog heeft samengevat zijn er een aantal waarmee men volledig kan instemmen. Dat zijn niet alleen de van ouds bekende stellingen 1 en 2 ten gunste van internationale consultatie, samenwerking en verantwoorde nationale politiek en stelling 9 over „reestablishment of some form of convertibility. Veel vruchtbaarder zijn:

Stelling 3:

A substantial degree of autonomy for domestic policies, so that no country would feel compelled to sacrifice high employment or price stability to achieve balance-of-payments equilibrium.

13) Robert Guilain, *The Japanese challenge* (vertaling uit het Frans), Londen, 1970, speciaal paragraaf 7, The third great power in the world's economy.

Voor een meer algemene indruk is het goed ook de twee boeken van Huizinga te herlezen, *Amerika levend en denkend*, 1926; *Mensch en Menigte in Amerika*, 1928. Zij zijn nog altijd actueel. Voor het Amerikaanse universiteitsleven zie bijv.: Edward Albee, *Who's afraid of Virginia Woolf?*, 1962, en Erich Segal (professor aan Yale University), *Love story*, 1970.

Laat ik nog een rede vermelden van Roy Jenkins gehouden in New Haven (Connecticut) omstreeks 15 december 1971 waarin hij zijn Amerikaans gehoor voerspeld dat de kracht van de VS in de toekomst kleiner zal zijn dan in het verleden. Kort daarna heeft de slagvaardige Conally deze gedachte vrijwel bevestigd (Reuterbericht van 21 januari 1972). I'm telling you the rest of the world is at work while we are worrying. *They are outhinking us, they are outworking us, they are outplanning us.* Het is haast of hij Renan heeft gelezen. In elk geval komt hij tot dezelfde conclusie.

14) *De Telegraaf*, 31 augustus 1971.

15) *Business Review* van Federal Reserve Bank of Philadelphia, februari 1972, blz. 10.

16) Reuterbericht, begin februari 1973.

17) *Financial Times*, april 1975.

18) *Times News Service*, april 1973.

19) De rede van Burns is in extenso opgenomen in de *Monthly Review* van de Federal Reserve Bank of New York, juni 1972, blz. 131-134...en beknopt in de *IMF Survey*. De *US Proposals* in de *Survey* van 12 februari 1973.

en *Stelling 4:*

More prompt adjustments of payments balances (Hear! Hear! na 25 jaar van Amerikaanse tekorten!) to be facilitated by definite guidelines and constructive machinery for determining when parities need to be changed.

Het is curieus om dan te lezen in *Stelling 8:*

A better international consensus than exists at present about the proper role of reserve currencies in the new system.

Als men volle tewerkstelling wil dan moet men ook de nationale beschikkingmacht over de waarde van de eigen valuta willen (stelling 3). Ik ga verder en zeg:

Elke staat moet het recht én de plicht hebben om tekorten op zijn liquiditeitsrekening die min of meer chronisch dreigen te worden te bestrijden en te vereffenen door een gepaste devaluatie van de eigen geldeenheid: *het recht* omdat devaluatie dan het minst schadelijke middel is om de binnenlandse tewerkstelling op een hoog peil te handhaven, *de plicht* omdat devaluatie dan het enige middel is om verdere vergroting van oninbare vorderingen in buitenlands bezit en daarmee buitenlandse inflatie te voorkomen.

Elk tekort in de liquiditeitsrekening van land A (dat is het zich toeëigenen van goederen en diensten door A zonder wederprestatie door A in realia) is een duidelijke impuls tot inflatie in de landen buiten A voor zover deze de schijnbetalingen van A ontvangen in niet incasseerbare vorderingen. *Het prestatietekort van de een is de inflatie van de ander.*

Hieruit volgt met onverbiddeelijkheid dat stelling 8 van Burns moet luiden:

The proper role of reserve currencies is to be abolished altogether and as quick as possible, that is: right off.

Laat de veel te late val van de dollar, duidelijk aangekondigd sedert 1960 ten minste dit voordeel hebben, dat men eens en voor goed een einde maakt aan het dollar-imperialisme en het opkomen van elke andere valuta die deze rol zou willen overnemen reeds in de kiem onmogelijk maakt. Dit geldt natuurlijk ook voor elke combinatie van nationale valuta.

Het is bijzonder verheugend dat O'Brien, de governor van de Bank of England reeds duidelijk heeft gezegd (Reuterbericht van 9 december 1971) dat:

„it now looked increasingly certain the world's major countries would insist that no national currency be permitted a central role in international systems”.

Onzinnige symmetrie

Er is nog een tweede punt in de stellingen van Burns dat weerlegd moet worden. Stelling 5 luidt:

A symmetrical division of responsibilities among surplus and deficit combines for initiating and implementing adjustments of payments imbalances.

In zijn toelichting zegt hij onverdroten:

„With deficits equated to sin and surpluses to virtue, moral as well as financial pressures were very much greater on deficit countries to reduce their deficits than on surplus countries to reduce surpluses”.

Deze zin behoort te luiden:

With deficits equated to sin and equilibrium to virtue, surpluses are the inevitable result of the irresponsible and egotistic policy of one permanent deficit country unwilling and incapable to limit and fulfil its self-created foreign obligations, and preferring to parasite on others.

Het is, om het nu maar huislijk te zeggen te mal om los te lopen dat men „een symmetrische verhouding” suggereert tussen het land dat zich onbeperkt in de schulden steekt en de anderen die door sufheid of uit angst een tijdlang deze niet-invorderbare schuldbeelden hebben opgepot en in letterlijke zin, vóór goede munt aanvaardden 20).

Maar de Amerikaanse tactiek achter deze onzinnige symmetrie is heel duidelijk: men wil de buitenlandse schuldeisers „*één voor één onder druk zetten om de Amerikaanse doeleinden te bereiken*” 21). Men wil met name monetaire midde-

len gebruiken om de sterk verzwakte concurrentiemogelijkheid van Amerika in de wereldhandel te versterken door de uitvoerprijzen van de lastigste mededingers, Duitsland en Japan, via revaluatie van de betrokken valuta omhoog te drijven. Inflatie in de wereld buiten Amerika is het doel.

Dit verklaart ook stelling 7 van Burns, geheel overgenomen in het Memorandum van de commissie van twintig:

A continued but diminishing role for gold as a reserve asset, with a corresponding increase in the importance of SDR's.

De afkeer van goud is verklaarbaar. Het is een artikel met een zekere prijs die men moet betalen om het te verkrijgen. De SDR's vallen uit de lucht en Amerika krijgt er een behoorlijk deel van. De Verenigde Staten met maar 6% van de wereldbevolking en nog geen 15% van de stemmen in het IMF, 23,1% van de quota krijgt niet minder dan 24,6% van de SDR's. De SDR's hebben bovendien de voortreffelijke eigenschap (voor Amerika) dat zij, voor zover gebruikt terecht komen bij de zwaarste concurrenten (tabel 3 in de vorige aflevering) en daar de inflatie versterken; tegelijkertijd geven zij aan de ontwikkelingslanden de illusie dat Amerika voor hun belangen opkomt, terwijl deze belangen het meeste benadeeld worden door de door Amerika gepousseerde inflatie in de goedkope landen buiten Amerika.

Maar de nieuwe uitgifte van SDR's is voor onbepaalde tijd stopgezet en kan zonder medewerking van Amerika's crediteuren niet worden hervat. Het is dan in elk geval wenselijk het aandeel van Amerika belangrijk te verlagen en dat van de EG te vergroten.

Het Memorandum sluit ook aan op de zesde stelling van Burns. Deze beveelt aan:

Systematic long-range planning for the evolution of world reserves and official credit arrangements.

Het Memorandum werkt deze geheimzinnige stelling verder uit en het blijkt dan dat men het zwaartepunt wil leggen in het beloop van de nationale reserves „as objective indicators for adjustment”. Het spreekt vanzelf dat deze nota zeer ten gunste is van de symmetrie en noemt dit zelfs „in fact a question of equity”. Een beroep op de ethiek is altijd goed voor „public relations”.

Opmerkelijk is alleen dat men over „reserve indicators” spreekt als „relatively unambiguous”. Maar Amerikanen rekenen hun eigen reserve nog altijd positief, hoewel deze in werkelijkheid al sinds 1960 negatief is en hardnekkig groeit in het negatieve.

Het voortreffelijk artikel XIX heeft men in 1968 bij de amendering van de articles van het IMF krachteloos gemaakt door schrapping van het korte woordje „net” in clause a en van vrijwel de gehele clause e. Men kan dus met het tegenwoordige begrip reserve van het IMF net zoveel manipuleren als men wil. Het is praktisch en theoretisch waardeloos en precies het tegendeel van „objective”.

Hoe volmaakt onbruikbaar het begrip is geworden demonstreert het IMF zelf in zijn „statistieken” (van boekhouding mag men niet spreken). Eind 1969 waren de Total Reserves in IMF-stijl \$ 78,2 mrd.; eind oktober 1972 waren deze gegroeid tot \$ 152,2 mrd. dus bijna verdubbeld in nog geen 3 jaar. Hoe kan men dan praten over „long range planning”, zoals Burns doet of over „each country's basic” or „normal level of reserves” zoals het memorandum doet.

De tegenwoordige IMF-berekening van reserves is fundamenteel onbruikbaar omdat: 1 met bruto waarden wordt ge-

20) Men stelt wel eens de vraag wat er zou zijn gebeurd als de VS hun liquiditeitsrekening zeg met ingang van 1960 in evenwicht hadden gebracht. Het antwoord is eenvoudig: de prijsstijging in West-Europa zou belangrijk lager zijn geweest, de geldcirculatie en de reserves kleiner en de binnenlandse consumptie en bezit aan kapitaalgoederen groter.

21) Correspondent in Washington in *Handelsblad NRC* van 20 augustus 1971, geciteerd door A. L. Constandse, l.c.

rekend in plaats van met netto; 2 omdat men de gevaarlijkste en grilligste post, namelijk het netto valuta saldo van de particuliere banken niet in de rekening opneemt.

Men is in de commissie van twintig bezig om in een verkeerd gezelschap met een verkeerde methode aan het verkeerde vraagstuk te werken (22).

In de volgende aflevering vraag ik aandacht voor een betere behandeling.

J. Goudriaan

22) De waarhoofderij die op dit ogenblik in Amerika opgeld doet, vindt men belichaamd in het boekje van Posner, l.c. inzh. blz. 33 en 34. Hij karakteriseert zijn eigen voorstel niet onjuist als „offering the appearance and some (?) of the reality of reserve asset financing without any necessary price funding of dollar balances”. Wie loopt daarin?

Behoeft uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet ESB voor uw oproep in te schakelen.

ESB biedt u een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Adv.-afd ESB — Postbus 42 — SCHIEDAM

Au courant

Conflictstof voor na de vakantie

A. F. VAN ZWEEDEN

Voor al degenen die nu met vakantie gaan, zij hier al vast vermeld, dat de discussie- en conflictstof, voor direct gebruik na de maand respijt die ons is vergund, hoog ligt opgetast. Een voorproefje daarvan kregen we via het uitgelekte halfjaarlijkse rapport van de Sociaal-Economische Raad, waarin opmerkingen met een enigszins politieke strekking zouden zijn voorgekomen die slecht vielen bij de vakcentrales. Al dadelijk op 3 augustus komt het inmiddels wat bijgeschaafde concept-rapport in openbare discussie in behandeling. Dan zal blijken of de verdeeldheid binnen de SER nog zo groot zal zijn als zij nu is.

Inmiddels heeft ook het kabinet-Den Uyl zijn eerste echte vuurproef moeten doorstaan. Het moest met het hele pakket van beleidsbeslissingen, dekkingsmaatregelen, voorjaarsrapport en werkgelegenheidsnota in de ring met de eigen regeringspartner, de KVP. Het werd een voorpostengevecht over een klein stukje progressieve beleidswijziging die de ploeg van Den Uyl glansrijk verloor. Dat belooft ook al niet veel goeds als het kabinet in het najaar met zijn volledige programma voor de dag komt. De KVP van Andriessen en Van Amelsvoort heeft willen laten zien ook nog tanden te hebben. Misschien

waren het valse tanden, maar ook daar kun je grimmig mee grijnzen.

Het eerste handgemeen ontwikkelde zich rondom het wetsontwerp tot verhoging van de accijns op motorbrandstof. Van Amelsvoort zag voor dit extra dekkingsmiddel niet veel dringende noodzaak, evenmin trouwens als in de beleidsveranderingen die het kabinet daarmee wilde financieren.

De KVP, naar buiten in de Kamer één in stemgedrag, binnen eigen fractiekamer hopeloos verdeeld, manoeuvreerde met een amendement om de accijns op benzine niet met 3,86 cent per liter, maar met slechts 1,5 cent te verhogen. Dat zou dan geen f. 75 mln. hebben opgeleverd dit jaar, maar f. 30 mln., ruim voldoende, aldus de KVP, om dekking te vinden voor die ene beleidsmaatregel waarmee ze wel van harte instemde, de verlaging van het pensioenbijdrageverhaal van de ambtenaren.

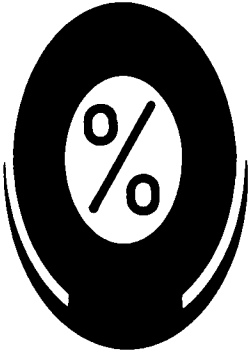
Het wetsontwerp zelf werd tenslotte verworpen en dat betekent voor het kabinet: minder ruimte voor wijzigingen in de lopende begroting. Voor volgend jaar is de armslag ook uiterst beperkt, doordat een overschrijding van een half miljard in 1973 naar 1974 wordt doorgeschoven.

Minister Duisenberg, die in het debat een uiterst degelijke en slagvaardige in-

druk maakte en zeer bewust de rol van de solide financier voor zich opeiste, zal na het verschijnen van de Miljoenennota in het najaar met een meerjarenplanning komen. Een novum, want hierin zullen niet alleen maar extrapolaties van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid voorkomen, maar concrete, zij het globaal, aangegeven taakstellingen voor een termijn van vier jaar.

Duisenberg hoopt hierdoor de weg te kunnen vrijmaken voor meerjarige sociale contracten met het bedrijfsleven. De tegenwoordige minister van Financiën voelt niet veel voor directe onderhandelingen met het bedrijfsleven. Wel wil hij de sociale partners een blik gunnen op het grote raamwerk van de beleidsplannen.

Zo op het eerste gezicht lijkt dit een betere procedure dan die gevolgd is bij de onderhandelingen over het centraal akkoord 1973, toen het parlement, na aanvaarding van de rijksbegroting, mocht toekijken hoe het kabinet-Biesheuvel concessies deed om toch nog een afspraak over lonen en prijzen tot stand te laten komen. In enkele opzichten lijken de voorwaarden voor een dergelijke afspraak voor 1974 gunstiger. Er is (nog) een kabinet waar de vakbeweging vertrouwen in kan stellen. Dit kabinet heeft maatregelen aange-

Groepen, gedrag en handelen

PROF. DR. A. BOSMAN

1. Inleiding

We hebben in het eerste artikel van deze reeks de stelling geponereerd dat het gedrag van een organisatie, via haar doelstellingen, mede afhankelijk is van de doelstellingen, en daardoor van het gedrag, van de participanten in die organisatie 1). Het gedrag van de participanten wordt onder meer bepaald door hun handelen en daardoor ontstaat er een relatie tussen het handelen van de participanten en dat van de organisatie. In ons vorige artikel hebben we het handelen van participanten beschreven 2).

kondigd die dat vertrouwen moeten kunnen verstevigen (als haar trouwe coalitiepartner het tenminste niet laat afweten). De regering zal volgend jaar de BTW niet verhogen. Zo pas is een nieuw programma met gerichte maatregelen voor bestrijding van de werkloosheid aangekondigd. In de nota van minister Gruijters over het huurbeleid worden beleidsvoornemens ontvouwd die de vakbeweging alleen maar aangenaam kunnen zijn: een huurverhoging die onder de 7% blijft, geen verdere huurliberalisatie.

Minder opwekkend worden de vooruitzichten als gelet wordt op de spanningen tussen de sociale partners en binnen de vakbeweging zelf. Bij het overleg over het voorjaarsrapport van de SER is al gebleken hoe de kaarten liggen. Het inkomensbeleid wordt misschien meer nog dan dit jaar het grote strijdpunt. De werkgeversorganisaties hebben de stelling betrokken dat eerst en vooral moet worden onderzocht wat de gevolgen van verdere nivellering zijn voor de besparingen, investeringen, belastingopbrengsten en sociale verzekeringen.

Op de verbondsraad van het Nederlands Katholiek Vakverbond is gebleken hoe groot de interne spanningen zijn. De kandidaat-voorzitter, W. Spit, heeft niet trachten te verdoezelen dat deze spanningen een bedreiging kunnen vormen van de eenheid. De uitspraken van de Unie van Beambten, Leiding-

Onze conclusie in dat artikel was, dat er geen aanwijzingen in de wijze van handelen van de participanten kunnen worden gevonden, die het aannemen van de vooronderstelling van het onbeperkt rationeel handelen van organisaties, waarvan vele organisatietheorieën uitgaan, rechtvaardigen. Deze conclusie lijkt wellicht voorbarig. Immers, in het vorige artikel hebben we het handelen van individuen besproken. In een organisatie krijgt een belangrijk deel van het handelen van individuen pas gestalte via hun lidmaatschap van een groep. Zouden groepen anders handelen dan

gevend en Hoger Personeel en van de voorzitter van de Industriebond NKV onderstreepten de woorden van Spit. De beambtenbond van het NKV voorziet een strijd die vele malen harder zal worden gevoerd dan in 1973, indien de vakcentrales de nivellering opnieuw in de bedrijfstakken aan de orde zullen stellen. De voorzitter van de Industriebond, P. Brussel, gelooft op dit punt niet meer in compromissen. Komt er een conflict, zo zei hij, dan zal de vakbeweging een duidelijke keuze moeten doen. „Wat dat betreft is het uur van de waarheid nabij”.

Spit gaf een goede analyse van de situatie waarin de vakbeweging zich thans bevindt. Naarmate zij zich verbreedt en meer groepen aantrekt, gaat ook het groepsbelang een rol spelen. De veranderingsdrift, die de ene groep bezielt, slijt snel af naarmate de gevolgen daarvan dicht bij het eigen bed van andere groepen komen. Dan ontstaat bij die groepen al gauw belang bij handhaving van de status quo.

De vraag wat de vakbeweging wil, wie zij wenst te vertegenwoordigen en hoe en in welk tempo zij veranderingen in de bestaande verhoudingen tot stand wil brengen, komt nu aan de orde. Van het antwoord hangt af, of zij uiteen zal vallen in verticaal gelede belangen-groepen, als in het Zweedse model.

individuen dan zou onze conclusie wellicht te ver gaan 3).

We zullen daarom in dit artikel proberen aan te geven hoe groepen handelen. We gebruiken het woord proberen omdat de resultaten van de vele onderzoeken die de laatste decennia zijn uitgevoerd naar de inhoud van het groepsgedrag niet van dien aard zijn dat er éénduidige conclusies aan kunnen worden ontleend. Eén van de oorzaken hiervoor is dat de uitkomsten van de onderzoeken vaak sterk afhankelijk blijken te zijn van o.a. de aard van de werkzaamheden in de groep. We zullen daarom in paragraaf twee eerst trachten vast te stellen welke werkzaamheden van groepen ons in eerste instantie interesseren. In paragraaf drie zullen we enkele van de belangrijkste factoren bespreken die het groepsgedrag bepalen, terwijl we in paragraaf vier de relevantie van de uitkomsten voor het gedrag van de organisatie zullen behandelen 4).

2. Redenen voor het bestaan van groepen

Eén van de redenen waarom de resultaten van het onderzoek naar het groeps-gedrag zo verschillend zijn is, naar onze mening, gelegen in het feit dat we nog niet beschikken over een theorie over het groepsgedrag. De sociologie die een dergelijke theorie zou moeten opstellen

1) A. Bosman, *Organisatie, gedrag en handelen*, ESB, 21 febr. 1973.

2) A. Bosman, *Mensen, gedrag en handelen*, ESB, 11 april 1973.

3) Logisch gezien is onze conclusie niet aanvechtbaar. Immers, onbeperkt rationeel handelen vooronderstelt dat alle individuen en groepen zodanig handelen. Indien kan worden aangetoond dat slechts één individu of één groep anders handelt, is de zin van het aanvaarden van dit uitgangspunt eraan ontnomen. Dat is ook de reden waarom men bij het aanvaarden van de vooronderstelling van onbeperkt rationeel handelen uitgaat van de holistische conceptie van een organisatie.

4) We hebben bij het schrijven van dit artikel dankbaar gebruik gemaakt van een overzichtsartikel van D. van Kreveld, *Individueel versus groep*, *Intermediar*, 1972, nr. 52.

A. F. van Zweeden

heeft zich voornamelijk bezig gehouden met het gedrag van individuen in groepen. Ackoff en Emery merken hierover op: „Most sociologists do not observe group behavior but behavior of individuals in groups. . . . The historian, who deals with the behavior of nations, alliances, political parties, revolutionary movements, has been more sociologically oriented than has the sociologist. The economist and management scientist deal with companies, industries, and even nations as entities. To study these entities they do not observe the behavior of their individual members but the behavior of the groups taken as a whole, as an entity” 5). Gezien het feit dat andere wetenschappen dan de sociologie het gedrag van groepen bestuderen, mag a priori worden aangenomen dat deze wetenschappen vooral zijn geïnteresseerd in die aspecten van het gedrag van groepen die voor de verklaring van de voor de betrokken wetenschap relevante variabelen van belang zijn. Het is niet waarschijnlijk dat al die aspecten voor alle wetenschappen dezelfde zijn. We zullen ons dan ook in dit artikel voornamelijk beperken tot die aspecten van het groepsgedrag die van belang zijn voor de verklaring van het gedrag van organisaties.

Groepen worden in organisaties gevormd om verschillende redenen. De twee belangrijkste zijn:

1. Om redenen van *efficiëntie*. We kunnen dan weer een tweedeling maken, nl. verbetering van de efficiëntie bij de uitvoering van bepaalde taken en verbetering van de efficiëntie bij het beslissen.
 - a. Van verbetering van de efficiëntie bij de uitvoering van taken kan niet worden gesproken in al die gevallen waarin een taak alleen kan worden uitgevoerd door verscheidene personen simultaan. In dit geval kan men stellen dat het simultaan werken van verscheidene personen technisch is bepaald. De wijze waarop de groep de taak uitvoert hangt ongetwijfeld af van andere factoren, zie punt twee. Vele taken die door groepen worden uitgevoerd, zouden ook door individuen afzonderlijk kunnen worden verricht. Men kiest voor de uitvoering door een groep om gebruik te kunnen maken van de voordelen die een verdere arbeidsverdeling d.m.v. specialisatie biedt. In het merendeel der gevallen in de praktijk is dit de belangrijkste oorzaak voor het ontstaan van groepen in de uitvoering. Kreveld wijst er terecht op, dat er tussen de twee onderscheiden groepen wel verschillen bestaan 6). In de eerste groep zal de samenwerking intensiever zijn, immers de groep moet als eenheid opereren. Hij spreekt in dit verband van collaboratie. Bij de tweede groep is er sprake van een coördinatieprobleem. De groeps-

leden werken in eerste instantie als individuen, de resultaten van hun arbeid worden samengevoegd tot het eindresultaat. Juist bij deze samenvoeging treedt de coördinatie op. Men kan in dat geval bepaalde maatregelen treffen om de nadelige effecten van bepaalde zwakke schakels in de groep op te heffen. Bij de collaboratie is dat niet mogelijk. De zwakste schakel bepaalt dan het resultaat van de groep.

- b. Verbetering van de efficiëntie bij het beslissen is het onderwerp dat ons in het kader van deze inleiding het meest interesseert. Immers, we hebben in het eerste artikel het beslissen in een organisatie als het onderwerp van de bedrijfseconomie omschreven. We zullen daarom dit punt in de volgende paragraaf uitvoerig bespreken.

2. Om redenen van *motivatie*. Het motiveren kan op verschillende manieren worden uitgevoerd.

- a. Men kan de motivatie verbeteren door het nemen van gerichte maatregelen in de financiële sfeer. Het

**Deze rubriek wordt verzorgd door de
afdeling Bedrijfseconomie van de
Rijksuniversiteit in Groningen**

groepsakkoordloon, dat vooral in het geval van een collaboratieve samenwerking kan worden gebruikt, is hiervan een voorbeeld. Betwijfeld moet overigens worden of een algemene loonsverhoging sterk stimulerend werkt voor het gedrag van groepen.

- b. Men kan trachten de motivatie van de groep te verbeteren door medezeggenschap in de sfeer van het vaststellen van de normen voor de uitvoering of de planning ervan. Veelal is het gewenst de motivatie onder punt b te ondersteunen door die genoemd onder a 7).
- c. Men kan proberen de motivatie van groepen te verbeteren door medezeggenschap in de sfeer van het beslissen in het algemeen. Vooral deze laatste groep van maatregelen gaat de laatste paar jaren een steeds centralere plaats innemen. Gezien echter de wijze waarop deze maatregelen worden afgedwongen moet sterk worden betwijfeld of ze als motivatieprikkel voor de uitvoering van de activiteiten van bepaalde groepen positief zullen werken. Immers, de huidige ontwikkeling gaat in een richting die medezeggenschap als een secundaire arbeidsvoorwaarde definieert en die geldt voor elke werknemer in een organisatie los van de aard van het proces van de groep waarin hij werkt. We zien bovendien dat er een relatie wordt gelegd tussen de motivatie in de sfeer van de uitvoering en het proces van beslissen in een organisatie. Gezien de con-

clusies in de volgende paragraaf en de ervaringen tot nu toe opgedaan moet sterk worden betwijfeld of eventuele positieve resultaten bij de uitvoering niet zullen worden gecompenseerd door een achteruitgang van de efficiëntie in het beslissingsproces.

3. De groep als beslisser

Bij de analyse van de efficiëntie van de groep als beslisser spelen vijf variabelen naar onze mening een centrale rol. De vijf variabelen zijn niet allemaal even uitgebreid onderzocht en bovendien zijn ze tot nu toe vrijwel altijd alleen onderzocht voor zover het bepaalde kenmerken van één of enkele van deze variabelen betreft. De vijf variabelen zijn:

- a. de aard van het probleem;
- b. de grootte en samenstelling van de groep;
- c. de structuur van de groep;
- d. de doelstelling van de groep;
- e. de omgeving waarin de groep opereert.

We zullen de vijf variabelen achtereenvolgens bespreken.

- a. Cohen maakt een onderscheid tussen de volgende taken die een groep bij het nemen van beslissingen moet vervullen: „sensing (intake of information), controlling (comparing information received with reference signals and emitting effector signals) and effecting (performing an action on the environment)” 8). Uit het onderzoek van Cohen kan niet worden afgeleid, zie ook de punten b en c dat groepen beter beslissen dan individuen. De uitkomsten van een veelheid van andere onderzoekingen tonen aan dat in het algemeen het individu als beslisser het wint van een groep 9). Hierop is één uitzondering, waarop ook Cohen wijst, nl. in die gevallen waarbij het kunnen beschikken over gegevens uit verschillende bronnen en het kunnen analyseren van die gegevens verschillende specialiteiten vereist, zal een groep waarschijnlijk tot betere resultaten komen. Het is de bekende vraag naar het schaap met de vijf poten, dat in de praktijk veelal alleen kan

5) R. L. Ackoff en F. E. Emery: *On Purposeful Systems*, Tavistock Publications, Londen, 1972, blz. 211.

6) Kreveld, t.a.p. blz. 3.

7) We zullen aan deze prikkel voor motivatie slechts weinig aandacht besteden, niet omdat ze onbelangrijk is, maar omdat ze valt buiten het kader van dit artikel. Belangstellende lezers verwijzen we naar twee verzamelwerken, die een goede introductie geven en die literatuur bevatten voor verdere studie, *Experimental psychology in industry*, ed. D. H. Holding, Penguin modern psychology Readings 1969; *Management and Motivation*, eds. V. H. Vroom en E. L. Deci, Penguin modern management Readings 1970.

8) G. B. Cohen, *The Task - Tuned Organization of Groups*, Amsterdam, 1968, blz. 199/200.

9) Kreveld, t.a.p., blz. 3.

worden benaderd door de constructie van een groep 9).

b. Gezien onze conclusie onder punt a kan men stellen dat de grootte en de samenstelling van de groep zal moeten worden bepaald door het aantal aspecten dat aan een bepaald probleem is verbonden. Voor elk van deze aspecten zal één lid in de groep moeten zijn vertegenwoordigd om zorg te kunnen dragen voor de noodzakelijke invoer aan gegevens. De vraag rijst of hetzelfde aantal leden ook noodzakelijk is voor de verwerking van die gegevens. Eén punt is in dit verband in elk geval van belang.

De aanwezigheid van invoer is nog geen garantie voor de constructie van een juist beeld van de werkelijkheid. Juist de interacties tussen invoer, beeldconstructie en analyse voor het vinden van een oplossing maakt het erg moeilijk om deze drie te scheiden zonder één, van de onderdelen sterk te verzwakken 10). Alhoewel de resultaten van vrijwel alle onderzoeken erop wijzen dat het individu sneller problemen, gegeven de beeldconstructie, oplost dan een groep, kan gezien de gesignaleerde interactie dit aspect naar ons idee op dit moment niet worden afgezonderd. Een mogelijke ontwikkeling in de toekomst, waarvan de eerste aanzetten op dit moment kunnen worden onderkend, zien we in een proces in als het ware de omgekeerde richting. Door middel van de rekenautomaat en databanken kan men het beslissingsproces in de toekomst wellicht minder afhankelijk maken van een groepsconstructie voor de verzorging van invoer en het maken van een beeld 11).

c. De structuur van de groep is een verzamelnaam voor verschillende variabelen, waarvan we enkele van de belangrijkste noemen, nl. het communicatiepatroon en nauw daarmee verbonden de mate van centralisatie. Het toenemen van centralisatie betekent veelal de creatie van bepaalde communicatiepatronen, zoals die van de boomstructuur, zie figuur twee in ons vorige artikel, en daarmee gaat dikwijls, alhoewel dit niet strikt noodzakelijk is, gepaard de creatie van één centrale leider. Het volgende citaat ontleend aan Cohen geeft een goede samenvatting van de problematiek onder punt c, vooral in relatie met die genoemd onder a en b 12).

„It was argued that increasing the size of the group and/or the heterogeneity of the member composition usually increases the amount of information potentially available (sensing function), but at the same time causes the coordination of diverse bits of information to become more burdensome (control function). This difficulty resides both in the transmission aspect of communication (number of channels and channel capacity) and in the translation aspect (more symbols must be used to transmit a given amount of information). To reduce these kinds of costs, sections of the problem field can be allocated to various group members

and the overall control function can be assigned to a small subgroup. Both these countermeasures often result in an impediment of the sensing function: partitioning the problem field results in a strain on intersection communication, and specialization of the control function hampers communication relating to the establishment of reference signals and the monitoring of the error fluctuation. In control-type group tasks, information processing is proposed to be more vulnerable to inference than in sensor-type tasks. In control-type group tasks, therefore, the need to partition the problem field and/or to centralize the control function will become manifest sooner as the size of the group and/or the heterogeneity of the member composition increases, than in sensor-type tasks”.

Duidelijk blijkt dat een eenduidig antwoord niet kan worden gegeven, maar dat een antwoord onder meer afhangt van de aard van het probleem, de grootte en de samenstelling van de groep.

d. De doeleinden van de groep vormen ongetwijfeld de belangrijkste variabele voor de beschrijving van het gedrag ervan. Ten aanzien van het vaststellen van de invloed van deze variabele moet een onderscheid worden gemaakt tussen de zgn. informele en formele groepen. Informele groepen zijn veelal spontaan ontstaan in een werksituatie, ze komen zowel voor in de uitvoerende sfeer als in die van het beslissen. Formele groepen zijn een uitvloeisel van de organisatiestructuur. Als zodanig kunnen worden genoemd de groepen die samenvallen met de personen in een afdeling. Veelal zullen de formele groepen weer zijn onderverdeeld in informele groepen, die vooral een inhoud geven aan het begrip informele organisatie. Informele groepen kunnen over afdelingen voorkomen, alhoewel dit laatste in de praktijk minder waarschijnlijk is dan het ontstaan van informele groepen binnen een afdeling. In beide groepen is het tot stand komen van doeleinden en het handelen overeenkomstig deze doeleinden een belangrijk punt. Bij het tot stand komen van doeleinden kunnen zich verschillende situaties voordoen.

1. De doeleinden van de groep zijn de som van de doeleinden van de leden. In de praktijk zal deze situatie zich niet snel voordoen, met name niet omdat de doeleinden van de leden strijdig zijn of omdat het merendeel der leden, en dat laatste geldt vooral voor informele groepen, geen duidelijke voorstelling heeft van de doeleinden van de groep.

2. De doeleinden van een groep worden opgelegd door een minderheid van de leden. Dit kan weer op twee verschillende manieren.

a. De minderheid bestaat uit één lid, die zijn wil, c.q. doeleinden, dicteert aan de rest van de leden. Deze situatie leidt dikwijls tot een labiele of instabiele toestand, waarin binnen de betrokken groep doorgaans informele groepen ontstaan 13). In die situatie beschikt de informele groep veelal

wel over een duidelijke doelstelling, zij het dat die doorgaans maar één of enkele grootheden bevat die in strijd zijn met de overeenkomstige grootheden in de doelstelling van de „leider”. Het zal duidelijk zijn dat een dergelijke situatie niet bevorderend is voor de motivatie en daarmee voor de efficiëntie van het optreden van de groep. Volledigheidshalve zij opgemerkt dat deze situaties in de praktijk veelal, in tegenstelling tot wat men wellicht aanneemt, niet direct kunnen worden onderkend.

b. De minderheid bestaat uit één of enkele leden, die op basis van overredingskracht, leiderskwaliteiten en/of opleiding een stempel drukken op het gedrag van een groep en als het ware impliciet de doeleinden dicteren. Een dergelijke situatie kan gedurende een relatief lange tijd een stabiele toestand bewerkstelligen. Meestal wordt deze situatie veranderd door drastische wijzigingen in de omgeving van de groep. Men ziet dan dikwijls één of beide van twee extremen ontstaan. Of de leden van de groepen trachten de bestaande situatie te handhaven of ze trachten de ontwikkeling te versnellen. In beide situaties kunnen weer informele groepen ontstaan met het reeds genoemde nadelige effect voor de organisatie.

3. De doeleinden van de groep kunnen worden gevormd door een proces van onderhandelen in de groep. Aangezien we in dit geval van bepaalde tegenstellingen tussen de doeleinden van de leden van de groep uitgaan, zal dit onderhandelen doorgaans betekenen het sluiten van een compromis. In tegenstelling tot wat men doorgaans aanneemt hebben onderzoeken uitgewezen dat bij het sluiten van een compromis in een groep vaak polarisatie optreedt, d.w.z. dat de groep geneigd is extreme oplossingen aan te nemen. Veelal zijn dat riskante oplossingen. In tegenstelling derhalve met wat het merendeel van de individuen in overeenkomstige situaties doen, nl. een veilige oplossing kiezen, tenderen groepsbeslissingen in de andere richting. Kreveld merkt naar aanleiding hiervan op: „Ook wordt verondersteld, dat in een groep een onduidelijke verdeling van de verantwoordelijkheid

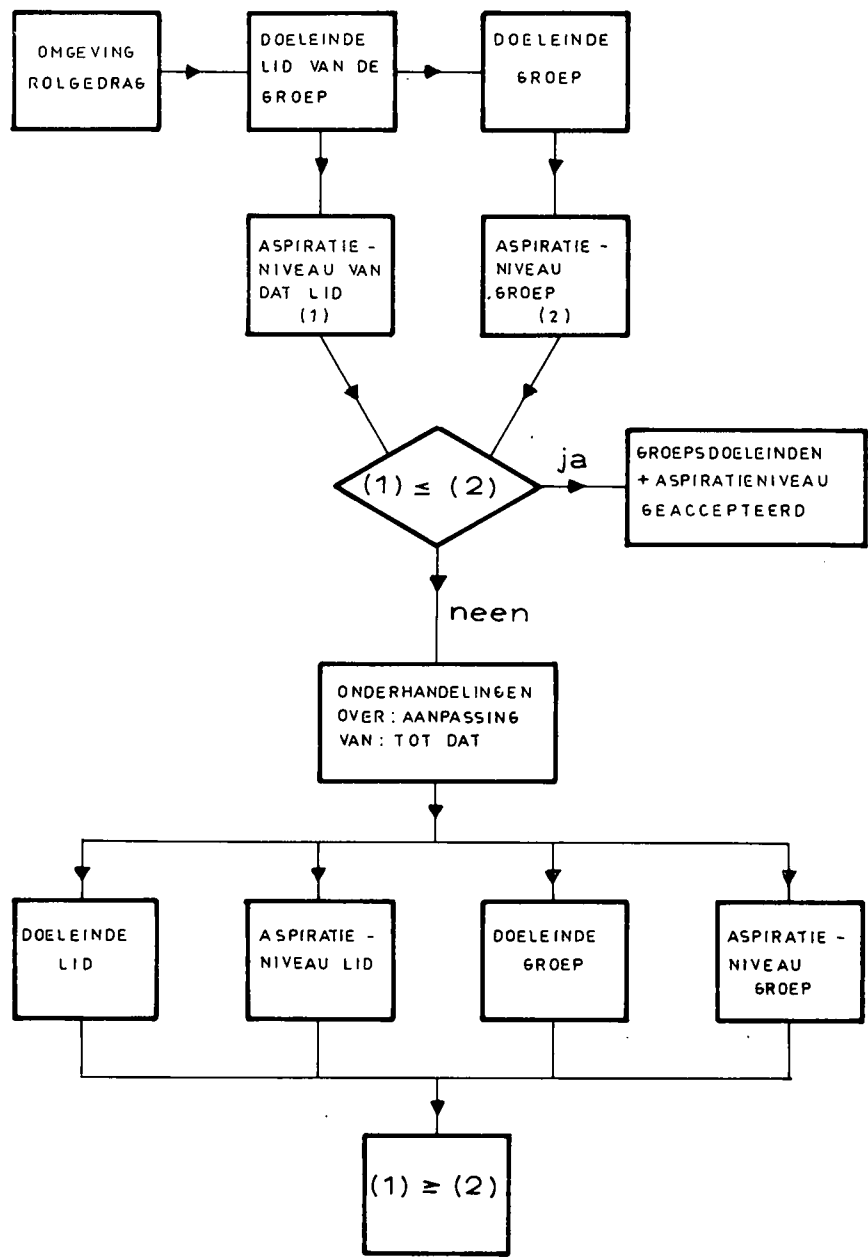
10) Ook Kreveld, t.a.p., wijst hierop.

11) We noemen twee boeken die voor een belangrijk deel handelen over pogingen om aan dit streven een inhoud te geven. *Representation and Meaning, Experiments with Information Processing Systems*, eds. H. A. Simon en L. Siklóssy, Englewood Cliffs 1972; *Online Planning, towards creative problem-solving*, eds. H. Sackman en R. L. Citrenbaum, Englewood Cliffs 1972.

12) Cohen, t.a.p., blz. 44/45.

13) Zie voor het onderscheid tussen een stabiele, labiele en instabiele toestand het in voetnoot één genoemde artikel.

FIGUUR 1

het gedrag van groepen, bovendien geeft het een verklaring voor verschillen in aspiratieniveaus tussen twee verschillende functies die door één persoon worden vervuld. Figuur één in dit artikel kan worden beschouwd als een nadere uitwerking van de doos „doelstellingen beslissingselement” in figuur één van het eerste artikel 17). In verschillende simulatiestudies over het gedrag van groepen is aangetoond dat een benadering van het beslissingsproces langs de in figuur één geschetste weg tot zeer bevredigende uitkomsten leidt 18).

c. De omgeving oefent uiteraard weer op verschillende manieren invloed uit, zie ook weer figuur één in het eerste artikel, waaruit die mogelijke invloeden duidelijk blijken 17). Zo kan het gedrag van de groep worden beïnvloed door andere doelstellingen en stimuli. Dit zijn de twee meest voor de hand liggende bronnen, die hun invloed direct uitoefenen op de doeleinden en/of de aspiratieniveaus van de leden van de groep, zie figuur één. Het is echter ook mogelijk dat het gedrag wordt gewijzigd door veranderingen aan te brengen in de probleemspecificatie, zie figuur één in het eerste artikel 17). Op zichzelf is dat, gezien de vermelde eigenschappen van groepen, niet zo voor de hand liggend, maar recente onderzoeken wijzen in een richting die deze mogelijkheid bepaald niet uitsluit. Zo blijkt het gedrag van een groep te muteren als het beeld dat die groep van de werkelijkheid heeft maar duidelijk kan worden aangepast aan de grote veranderingen in die werkelijkheid 19). Dat laatste is in experimenten dikwijls mogelijk.

In een organisatie treedt daarbij het probleem op, dat we onder punt d. 2. b in deze paragraaf hebben aangesneden. Zodra informele groepen veranderingen in een omgeving niet wensen te accepteren, is dit veelal een gevolg van of wordt het als argument gebruikt voor de redenering dat de omgeving helemaal niet is gewijzigd of dat de gevolgen van die wijziging sterk worden overdreven. (Illustratief in dit verband is de gevoerde

(diffusion of responsibility) optreedt: de voordelen van de riskante keuze zijn voor ieder groepslid aantrekkelijk, de nadelen schuift men van zich af (vergelijkbaar met: gedeelde vreugde geeft dubbele vreugde, gedeelde smart is halve smart” 14).

We merkten reeds op dat de doeleinden van een groep waarschijnlijk de belangrijkste variabele vormen voor de verklaring van het gedrag van een groep. We willen daarom aan dit punt nog enige aandacht schenken. Uitgaande van de gedragswetenschappelijke benadering van het keuzeprobleem in het algemeen, kan men stellen dat een subject kiest op basis van bepaalde aspiraties die hij koestert t.a.v. bepaalde waarden van variabelen, in dit geval de doeleinden. In figuur één hebben we daarvan een

schets gegeven voor zover het het proces van vaststelling van doeleinden van een groep en één van de leden van die groep betreft. De gebezigde methode hebben we de opsplitsingsmethode genoemd. Het is slechts één van de methoden, zij het één van de bekendste, die kan worden gebezigd 15). Het lid van de groep, evenals trouwens de andere leden, zie punt e, wordt uiteraard beïnvloed door zijn/haar omgeving. Daarnaast moet in dit verband het rolgedrag worden genoemd 16). Dit gedrag vooronderstelt dat een persoon in de uitoefening van verschillende functies verschillende rollen kan vervullen. Dit betekent onder meer dat hij (zij) met de „ene pet op” totaal anders kan handelen dan met een „andere pet op”. Dat rolgedrag kan een stabiliserende invloed hebben op

14) Kreveld, t.a.p., blz. 5.
 15) Zie voor een beschrijving van deze methode, A. Bosman, Het handelen in de economie (III), *Maandblad voor Bedrijfsadministratie en -organisatie*, jrg. 76, 1972, nr. 909.
 16) Zie H. A. Simon, On the Concept of Organizational Goal, *Business Strategy*, ed. H. I. Ansoff, Penguin modern management Readings, 1969.
 17) Ziet voetnoot 1.
 18) J. T. Gullahorn en J. E. Gullahorn, Social and Cultural System Simulations, *Simulation in Social and Administrative Science*, eds. H. Guetzkow en R. L. Schultz, Englewood Cliffs, 1972.
 19) G. E. Watzke, J. M. Dana, R. H. Doktor en F. D. Rubenstein, An Experimental Study of Individual vs. Group Interest, *Sårtryck ur Acta Sociologica*, nr. 4, ook verschenen als overdruk in de reeks van het International Institute of Management, Berlijn.

discussie over het rapport van de Club van Rome).

4. Conclusie

Zoals we reeds opmerkten is onze bespreking van het gedrag van groepen beperkt van aard geweest. Daarvoor zijn twee redenen. De eerste is dat op dit moment nog niet kan worden gesproken over *een* theorie van het gedrag van groepen. Immers, de in paragraaf drie genoemde factoren worden meestal afzonderlijk of in enkele combinaties bestudeerd. Bovendien mag a priori wel worden aangenomen dat dit niet alle factoren zijn, die invloed kunnen uitoefenen. De tweede reden is dat vrijwel alle onderzoeken worden uitgevoerd

in een kunstmatige omgeving m.b.v. studenten. Dat betekent dat in al die gevallen aan de invloed van de onder de punten d. en e. in de vorige paragraaf genoemde factoren helemaal geen aandacht wordt geschonken. Vooral dit laatste punt brengt ons ertoe de stelling te poneren dat de resultaten van de onderzoeken naar het gedrag van groepen wel enkele richtingen kunnen aangeven van de mogelijke invloed van groepen op het gedrag van organisaties, maar dat het laatste woord hierover nog niet is gesproken.

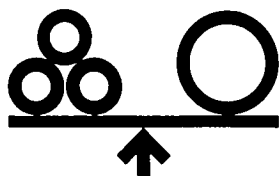
Die richtingen die voor ons in deze reeks van artikelen van belang zijn, zijn er twee.

1. Er zijn geen aanwijzingen in het beschreven groepsgedrag die wijzen in een richting dat door het optreden van

groepen een gedrag van een organisatie zou ontstaan dat overeenstemt met de specificatie die past bij het objectief rationeel handelen. Zoals uit dit artikel is gebleken, is er eerder sprake van een situatie waarin juist het tegenovergesteld het geval is.

2. De wijze waarop groepen zich gedragen, zie figuur één, stemt wat betreft de structuur van het proces overeen met die van het individu. Dit maakt het mogelijk uit te gaan van de opzet voor het analyseren van een gedrag van een organisatie die aansluit bij de specificatie van figuur één in het eerste artikel. Hoe die specificatie er voor de analyse van het gedrag van een organisatie moet uitzien, zullen we in het volgende artikel bespreken.

A. Bosman

Geld- en kapitaalmarkt

De rente-ontwikkeling op de kapitaalmarkt

DRS. R. M. VIJN*

De laatste tijd wordt in de financiële pagina's van de dagbladen — met name in de beursrubriek — en in de financiële weekbladen veel aandacht besteed aan de rente-ontwikkeling. De huidige, reeds in begin 1973 verwachte, rentestijging geeft voortdurend aanleiding tot bespiegelingen over het koersverloop op de obligatiemarkt. In deze beschouwingen passeert, niet zelden in willekeurige volgorde, een veelheid van argumenten de revue; genoemd worden o.a. het investeringsvolume van de bedrijven, de spaarquote, de discontopolitiek, de inflatie, het financieringsbeleid van de overheid, de buitenlandse rentestand enz. Voldoende reden voor ons, om in deze rubriek te proberen een globaal overzicht samen te stellen van de factoren, die van invloed kunnen zijn op de rente-ontwikkeling.

Zo op het eerste gezicht lijkt de zaak eenvoudig: rente is een prijs als resultante van louter en alleen de confrontatie van vraag- en aanbodvolumes van krediet. Zouden we het hierbij laten, dan zouden we al in dit stadium van onze verkenning terecht op de vingers worden getikt: reeds in 1930 wees Irving Fisher op het feit, dat in de nominale rentevoet een reële én een

inflatiecomponent zit opgesloten. Maar bovendien moeten we ons allereerst afvragen, over welke rente we praten. In dit verband is het onderscheid tussen geld- en kapitaalmarkt van fundamenteel belang. Gezien het onderscheid in object van verhandeling, de marktprijzen en andere specifieke factoren, kan de hoogte van de rente en de richting waarin en het tijdstip waarop het renteniveau zich wijzigt voor beide soorten markten nogal eens verschillen vertonen. Ook is er soms sprake van een wisselwerking tussen beide markten. In dit opzicht was het derde kwartaal van 1972 illustratief. In dat kwartaal was de situatie op de geldmarkt van grote invloed op de rentestand van de kapitaalmarkt. Het renteniveau op de geldmarkt was als gevolg van het verhoudingsgewijs grote aanbod dermate laag geworden, dat met name de geldscheppende instellingen hun „korte” gelden tijdelijk op de kapitaalmarkt uitzetten, daarmee de rentestand op deze markt omlaag drukkend. In het algemeen wordt, sprekend over de rente-ontwikkeling, de rente op lange termijn bedoeld. Vandaar dat we ons in dit artikel beperken tot de (openbare) kapitaalmarkt.

Verklaring van de rente

De rentestand op de kapitaalmarkt zouden we, simpelweg kunnen omschrijven als de theoretische grootte, die tot stand komt bij vraag naar en aanbod van krediet op lange termijn. Als indicator voor deze grootte wordt meestal gehanteerd het rendement op staatsleningen en wel het gemiddeld rendement van de drie laatst geëmitteerde aflosbare staatsleningen met een oorspronkelijke looptijd van tenminste 20 jaar. „Deze leningen zijn bij hun verschijning naar couponrente en uitgiftekoers zoveel mogelijk afgestemd op de heersende marktrente. Hun koersverloop zal de schommelingen in de kapitaalrente het meest nauwkeurig weerspiegelen, zodat het gemiddelde effectieve rendement, dat op basis van hun koersen wordt berekend, de rentestand op de openbare kapitaalmarkt zo getrouw mogelijk weergeeft, tenminste wat de staatsleningen betreft. De fluctuaties zijn be-

* De auteur is medewerker bij het Economisch Bureau van de AMRO-bank in Amsterdam.

langrijk voor de tendens op de obligatiemarkt" 1).

Voor de verklaring van het renteniveau zijn in de economische literatuur weinig eensluidende theorieën aan te wijzen. Kern van de problematiek is het vinden van de juiste achterliggende factoren, die van invloed zijn op de rentevorming. In het verdere stadium van onderzoek komt dan nog een andere moeilijkheid om de hoek kijken: welke weging moet aan elk der relevante factoren worden toegekend.

Bestaat voor de verklaring van het huidige renteniveau vrijwel geen eensluidende mening, voor de voorspelling van de rentestand op de kapitaalmarkt en de keuze van de daarbij gehanteerde argumenten lopen de opvattingen zo mogelijk nog meer uiteen. Geconstateerd kan worden dat zowel binnen de groep van economische deskundigen, die op een afstand de rente-ontwikkeling op de kapitaalmarkt gadeslaan en analyseren, als binnen de kring van insiders, die meer op het kompas van hun intuïtie en kortetermijn-kennis-van-zaken varen, de prognoses nogal verschillen. Ook hier speelt het probleem van de causaliteit een grote rol. Voorts bestaat verschil van mening met betrekking tot renteprognoses, die geheel of gedeeltelijk zijn gebaseerd op grootheden, die worden gehanteerd uitsluitend op grond van de aanwezigheid van een min of meer hoge correlatie met de ontwikkeling van de rentestand. De verleiding is groot, de hierboven geschetste problematiek uitvoeriger te belichten. Binnen het bestek van deze kroniek moeten wij ons echter beperkingen opleggen. Ons overzicht komt dan ook hoofdzakelijk neer op een eenvoudige verbale vraag-aanbod-analyse. Deze methode is, dachten wij, ook redelijk geschikt voor een blik in de toekomst, waarbij niet zozeer het peil, waarop het renteniveau zich zal bevinden, interessant is, maar veeleer de richting (daling of stijging) waarin dat niveau zich gaat bewegen en de intensiteit van deze beweging.

Binnen- en buitenlandse factoren

Een eerste schifting verdeelt de vraag-aanbod-factoren in binnenlandse en buitenlandse factoren. Van de binnenlandse factoren zijn de belangrijkste:

- de particuliere sector;
- het beroep van de centrale en lagere overheid en de monetaire politiek van DNB.

De relevante factoren met betrekking tot de particuliere sector zijn de bedrijfsinvesteringen en de particuliere spaarquote. In 1973 zullen de bedrijfsinvesteringen toenemen na een daling in 1972, al dient hierbij te worden aangetekend dat tot op heden een geringere inves-

teringslust in het bedrijfsleven kan worden geconstateerd dan was verwacht door het Centraal Planbureau. De particuliere spaarquote zal iets teruglopen, aangezien de achteruitgang in het niveau van de bedrijfsbesparingen in onvoldoende mate wordt gecompenseerd door de verwachte toename van de gezinsbesparingen.

De centrale overheid zal haar financieringsbehoefte voor 1973 geheel via de voorinschrijfrekeningen kunnen dekken. De financiële plannen van het kabinet-Den Uyl voor 1974 zijn nog erg vaag; het wachten is op de komende Miljoenennota. Hoewel is aangekondigd dat voldaan zal worden aan de regels van het stringente begrotingsbeleid 2), zal gezien de ambitieuze plannen van dit kabinet van het financiële beleid van deze regering naar alle waarschijnlijkheid geen neerwaarts effect op de rentestand uitgaan.

De grootste vragers op de openbare kapitaalmarkt, de lagere overheid, zal ten opzichte van 1972 een veel geringere behoefte aan consolidatie van vlottende schuld hebben, aangezien in 1972 een zodanige consolidatie heeft plaats gehad, dat de overschrijding van de zogenaamde kasgeldnorm tot alleszins aanvaardbare proporties is teruggebracht. Daarentegen is de investeringsvraag van de gemeenten nog steeds aanzienlijk.

Dat wij de overheid en De Nederlandsche Bank in één adem noemen wordt veroorzaakt door het feit, dat blijkens de laatste Miljoenennota het monetaire beleid van de overheid en de centrale bank beter zal worden gecoördineerd. Uit de recente regeringsverklaring blijkt, dat het monetaire beleid gericht zal zijn op een zorgvuldige bewaking van de geldhoeveelheid. De kredietverlening aan de particuliere sector en de monetaire invloed uit het buitenland zullen zoveel mogelijk worden beheerst. De laatste staatslening heeft dan ook vrijwel uitsluitend tot doel, liquiditeiten te binden.

In dit verband is het van belang te wijzen op de psychologische invloed, die uitgaat van het vastgestelde rentepercentage van een staatslening. De eerder genoemde emissie van f. 350 mln. is hiervan een goed voorbeeld. Het rentepercentage van 7 3/4% betekent voor de overige marktpartijen als het ware een bevestiging van de indruk, dat er sprake is van een rentestijging.

De belangrijkste buitenlandse factoren zijn de ontwikkelingen met betrekking tot:

- de buitenlandse rentestand en de valutaire positie van de gulden;
- het saldo op de lopende rekening.

Algemeen wordt erkend dat de buitenlandse rentestand via de werking van een stelsel van communicerende vaten van grote invloed is op de rentestand in een open economie als de onze. Gezien de huidige ontwikkelingen op dit terrein in

met name de Verenigde Staten en Duitsland is uit dien hoofde een opwaartse druk op het rentepeil van onze kapitaalmarkt te verwachten.

De valutaire positie van de gulden heeft in het verleden meermalen ertoe bijgedragen, dat een grote hoeveelheid buitenlands kapitaal ons land binnenstroomde, voornamelijk tot uiting komend in een aanzienlijke aanwas van de guldenste goeden van niet-ingezetenen bij de banken. De meest recente golf van toevloed van buitenlands geld dateert van begin dit jaar. Waarschijnlijk ligt hier de belangrijkste oorzaak van het feit, dat er in die periode nog geen sprake was van een rentestijging, zoals die eind vorig jaar vrij algemeen voor die periode werd voorspeld. Inmiddels is, mede dankzij de speciale tijdelijke maatregelen van De Nederlandsche Bank (negatieve renteguldenste goeden niet-ingezetenen, ad hoc kasreserve), maar ook als gevolg van een gewijzigde buitenlandse kijk op de valutaire positie van de gulden, de stroom buitenlands kapitaal van richting verandert. Het tempo, waarin deze geldhoeveelheid ons land verlaat, is tamelijk hoog. Als de ontwikkelingen op de huidige voet doorgaan, mag verwacht worden dat ten opzichte van vorig jaar in de komende maanden per saldo een afvloeiing van buitenlands geld zal worden gerealiseerd.

In de theorie kan gesteld worden, dat bovengenoemde buitenlandse factoren thans in mindere mate dan voorheen het beeld van de binnenlandse rente-ontwikkeling zullen beïnvloeden. Immers, het gedeeltelijk wegvallen van het systeem van vaste wisselkoersen maakt het profiteren van internationale renteverschuiven moeilijker en riskanter. Dit geldt met name voor landen, die niet tot het Europese arrangement (maximaal koersverschil tussen twee EG-valuta's op elk moment: 2 1/4%) zijn toegelaten, zoals de Verenigde Staten en Engeland. Bovendien is het kapitaalverkeer binnen dit Europese blok gebonden aan een grote hoeveelheid restricties. Zodoende is het bijvoorbeeld mogelijk, dat er in de afgelopen maanden een aanmerkelijk verschil is gegroeid tussen het rentepeil van Duitsland en dat van Nederland. Echter, de wetten van de natuur zijn niet tegen te houden. Het verschil in renteniveau tussen Duitsland en Nederland werd zo groot dat, mede gezien de zwakkere valutaire positie van de gulden, de centrale bank moest in-

1) *Beursweek* (uitgave van de ABN), 3 augustus 1972.

2) Het begrotingstekort van de centrale overheid wordt op lange termijn gezien afgestemd op het saldo van de investeringen en de besparingen der andere sectoren (particuliere sector, lagere overheid en sociale verzekering); consequentie: geen extra beroep van de centrale overheid op de kapitaalmarkt.

grijpen. Vooral de laatste discontoverhoging van DNB kan gezien worden als een bevestiging achteraf van de stelling, dat het buitenland nog steeds een factor van grote betekenis is voor de ontwikkeling van ons binnenlands renteniveau.

Het saldo op lopende rekening zal in 1973 geringer zijn dan vorig jaar. Op grond hiervan zal een geringer bedrag aan liquiditeiten ons land binnenstromen.

Inflatiefactor

Zoals reeds eerder genoemd moet — zeker bij een beschouwing van de renteontwikkeling op langere termijn — rekening gehouden worden met de inflatiefactor. De redenering is simpel: de geldgever wil naast de reële vergoeding voor het beschikbaar stellen van krediet tevens schadeloos worden gesteld voor de geldontwaarding; de geldnemer is bereid, mede gezien de fiscale aftrekmogelijkheden, geheel of gedeeltelijk op de betreffende wensen van de aanbieder in te gaan. Op een basis van een idee van Fisher is herhaaldelijk getracht de doorwerking van de inflatie in de rentestand aan te tonen. Een recent voorbeeld hiervan is de studie van Dr. M. M. G. Fase „Obligatierendement en inflatieverwachtingen” 3). Op grond van zijn onderzoek komt hij tot de conclusie „dat de huidige hoge rentestand zeer bevredigend kan worden verklaard uit de inflatie van de laatste jaren”. Illustratief in dit opzicht is zijn grafiek, waarin voor de afgelopen 70 jaar de prijsindex van de gezinsconsumptie wordt vergeleken met het rendement op eeuwigdurende staatsleningen. Ontoombaar tekent zich een duidelijk verband af tussen de ontwikkeling van beide grootheden. Correlatieberekeningen bevestigen de indruk die genoemde grafiek oplevert. Met name voor de periode 1952-1971 wordt een hoge graad van correlatie geconstateerd. Gezien het hoge inflatiepeil van de laatste jaren en de sombere verwachtingen dienaangaande voor de toekomst mag redelijkerwijs — en mede op grond van het tot op heden plaatsgevonden onderzoek — verwacht worden dat van de geldontwaarding een, welhaast structurele, opwaartse impuls op de rentestand uitgaat, waardoor het huidige hoge renteniveau op zijn minst zal worden gehandhaafd.

Bij het overzien van het gehele terrein van rentebepalende factoren komt het beeld naar voren van een lichte stijging van de rentestand op de binnenlandse openbare kapitaalmarkt in de komende maanden. Deze conclusie is overigens niet zo opzienbarend; de laatste tijd wordt in menig mondeling en schriftelijk financieel betoog, waar onder meer de rentestand ter sprake komt, deze

mening naar voren gebracht. Echter, in de argumentatie wordt een enkele keer een nieuw aspect belicht. Zo stelt de Bank voor Nederlandse Gemeenten (BNG), dat de renteontwikkeling van de laatste maanden wat onwezenlijk is. Het zijn volgens haar niet zo zeer reële als wel psychologische factoren, die een rol spelen bij de huidige renteontwikkeling. „Immers, als een algemeen gevoelen, ook al is dat irrationeel gefundeerd, ontstaat met betrekking tot de verwachtingen over de renteontwikkelingen, kan dit leiden tot een „self fulfilling prophecy” doordat geldgevers hun beleggingsactiviteiten gaan uitstellen. Dit leidt dan tot verschralling van het aanbod en tot rentestijging” 4).

Dit is een opmerkelijke stem in het koor van rente-voorspellers. Is deze stem vals of zingt de rest van het koor een toontje ernaast? Niet ontkend kan worden, dat het door de BNG genoemde psychologische aspect wel eens van betekenis is. Gezien de positie, die de BNG inneemt, is het niet onbegrijpelijk, dat deze instelling enig tegengas wil

geven aan een, volgens haar kunstmatig gekweekte, rentestijging. Door de geldgevers te wijzen op het grote risico, dat hun beleggingsgedrag met zich meebrengt 5), breekt ze een lans voor een rentevorming, die uitsluitend gebaseerd is op de „onderliggende, wezenlijke marktverhoudingen”. Op de vraag, wie het gelijk aan zijn zijde heeft — reële en/of psychologische factoren — past maar één antwoord: de tijd zal het leren.

R. M. Vijn

3) *Economisch Kwartaaloverzicht*, AMRO-bank, september 1972.

4) *Het Financieele Dagblad*, 30 juni en 2 juli 1973, blz. 9.

5) T.a.p.: „Het gevaar van een dergelijke wat onwezenlijke renteontwikkeling is, dat een labiele marktsituatie ontstaat De beleggingsbehoefte heeft zich opgehoopt en er komt een moment, dat langer uitstel niet meer verantwoord geacht wordt. De rente komt dan onder druk te staan en steeds meer beleggers proberen nog voor de bui binnen te komen. Onder die omstandigheden kan de rente snel dalen en tijdelijk zelfs wel eens doorschieten naar een peil, dat lager is dan overeenkomt met de reële vraag- en aanbodverhouding”.

Aubrey Jones: The new inflation. Penguin Special, geïmporteerd door Meulenhoff-Bruna BV, Amsterdam, 1973, 228 blz., f. 5,25.

Aubrey Jones was van 1965 tot 1967 voorzitter van de Engelse „National Board for Prices and Incomes”. Door zijn ervaringen in deze periode heeft hij een interessant boekje over inflatiebestrijding kunnen schrijven. Interessant vooral, omdat zich voortdurend een vergelijking met de Nederlandse situatie opdringt.

In het eerste hoofdstuk laat Jones zien hoe in Engeland steeds hogere prijsstijgingen hand in hand gaan met een hogere werkloosheid, een verslechterende betalingsbalans en vooral met toenemende sociale onrust. Dat laatste element is eigenlijk het meest verontrend.

Het inflatieproces kan volgens Jones in principe op twee manieren worden aangewakkerd, indien ervan wordt uitgegaan dat bepaalde groeperingen in de samenleving machtiger zijn dan andere. Sommige werknemers kunnen bijv. de vruchten plukken van een sterk stijgende produktiviteit in hun bedrijfstak. Sterke sociale krachten zorgen er vervolgens voor dat een loonstijging die op deze wijze in een zeer produktieve be-

drijfstak is ontstaan wordt „gegeneraliseerd” naar andere, minder produktieve sectoren. Stakingen vormen een machtig pressiemiddel in dit proces.

De tweede manier waarop de inflatie kan worden versterkt, verloopt als volgt. Een bedrijfstak, waar de produktiviteit sterk stijgt, maakt forse winsten. Op die winst wordt een claim gelegd door de aandeelhouders, die bepaalde dividendverwachtingen hebben. Om aan deze verwachtingen tegemoet te komen en om tegelijkertijd in staat te zijn nieuwe investeringen te realiseren, worden — als de marktpositie dit toelaat — de prijzen verhoogd. De prijsstijgingen worden gevolgd door looneisen van de vakbeweging.

De overheid staat volgens Jones vrij machteloos tegenover dit soort ontwikkelingen. Dat komt vooral omdat in het parlement de belangrijkste maatschappelijke groeperingen — werknemers en werkgevers — niet als groep zijn vertegenwoordigd. Hierdoor moeten andere instituties worden gecreëerd, waar werknemers en werkgevers onderhandelingen kunnen voeren. Van het

functioneren van dergelijke instituties in diverse landen geeft Jones een aardig overzicht. Daarbij neemt hij ook de Nederlandse situatie onder de loep.

Het tweede deel van het boek is wat meer toegespitst op specifiek Engelse toestanden. Zo memoreert Aubrey Jones een aantal normen, die door de National Board for Prices and Incomes werden gehanteerd. Zijn conclusies, dat voor de toelaatbare loonstijging de produktiviteitsstijging het voornaamste criterium is en dat prijsstijgingen toelaatbaar zijn in de bedrijfstakken, waar de produktiviteit achterblijft, zijn niet opzienbarend.

Aubrey Jones heeft een actueel boek geschreven, maar de vraag blijft voor mij wat er nu zo nieuw aan *The new inflation* is. De constatering dat pressiegroepen de inflatie versterken is dat niet. En dat een sociale machtsstrijd moeilijk met economisch-politieke maatregelen kan worden beslecht, is ook al enige tijd duidelijk. In dit verband moet nog worden vermeld dat Jones wel erg (of te) oppervlakkig uitlegt waarom bijv. de monetaire politiek niet effectief kan zijn.

Dat neemt niet weg dat *The new inflation* een zeer lezenswaardig boek is. Vooral door de manier, waarop de feiten nog eens op een rij zijn gezet vormt het boek een goed pleidooi voor de al bekende „pressiegroepen“-theorie. Daarom ook is het boek erg leerzaam voor economen die er nog niet van overtuigd zijn dat aan de inflatie sterke sociale elementen ten grondslag liggen en dat de oplossing van de problemen vooral

moet worden gezocht in het creëren van de juiste overlegorganen voor de sociale partners.

Wim Franckena

B. H. Solnik: Lineair programmeren voor de praktijk. Het Spectrum, Utrecht, 1973, 126 blz., f. 6,50. (Markareeks nr. 118).

Solnik behandelt op elementair niveau de toepassingsmogelijkheden van het lineair programmeren. Het boek is sterk op de praktijk gericht en bevat voornamelijk een simpele beschrijving van de simplexmethode. De vereiste wiskundige voorkennis is minimaal.

P. P. M. Gilissen (red.): Wetgeving op de gewesten. Editie Cremers, S. Gouda Quint — D. Brouwer en Zoon, Arnhem, 1972, f. 19,50.

Losbladige uitgave van de wetgeving op de gewesten. Bevat:

1. De Nota Bestuurlijke Organisatie;
2. De studie-opdracht aan de Raad voor de Territoriale Decentralisatie;
3. Het ontwerp van Wet op de gewesten;
4. Het Voorlopig Verslag met betrekking tot het ontwerp van Wet op de gewesten van de Vaste Commissie voor Binnenlandse Zaken uit de Tweede Kamer;
5. De voorbereiding van de structuurschets voor de bestuurlijke indeling;
6. De Wet openbaar lichaam Rijnmond;
7. De Wet gemeenschappelijke regelingen.

ESB

Mededeling

**Examen Operationele Research
Analist 1973/1974**

Het door de Vereniging voor Statistiek ingestelde examen voor het diploma Operationele Research Analist zal in januari 1974 wederom worden afgenomen.

Het examen bestaat uit twee delen. Het eerste deel is een statistische propeuse in de vorm van het examen Statistisch Analist, of een andere in het examenreglement van het examen Operationele Research Analist nader gespecificeerde research. De schriftelijke zitting van dit examen zal 16 januari 1974, en de mondelinge zitting begin maart plaatsvinden. Het voor het examen vereiste werkstuk dient vóór 1 november 1973 te worden ingeleverd.

Een volledig beeld van de eisen voor en de gang van zaken bij het examen geeft de uitgave „Examen Operationele Research Analist, Examenreglement en Examenprogramma“ dat verkregen kan worden door f. 4 over te maken op giro-rekening 202091 ten name van de Vereniging voor Statistiek, Weena 700, te Rotterdam.

Aanmelding voor het examen Operationele Research Analist dient te geschieden vóór 1 oktober 1973 door een inschrijfformulier dat verkrijgbaar is bij de secretaris van de Vereniging voor Statistiek, Weena 700 te Rotterdam, ingevuld te retourneren.

GEMEENTE

EINDHOVEN

Op de afdeling financiën en belastingen der gemeentesecretarie wordt voor het onderdeel algemeen financiële en bedrijfseconomische adviezen, gevraagd:

een bedrijfseconomisch medewerker

De taak van deze functionaris zal voor een belangrijk deel bestaan uit het tot ontwikkeling brengen van een budgetteringssysteem voor de gemeentelijke activiteiten. Hij zal tevens worden ingeschakeld bij onderzoek en advieswerk met betrekking tot het bedrijfseconomisch beheer van gemeentelijke bedrijven en diensten en van door de gemeente gesubsidieerde instellingen.

Vereist:
voltooid academische opleiding bedrijfseconomie en bij voorkeur enige ervaring.
goede mondelinge en schriftelijke uitdrukingsvaardigheid, alsmede goede contactuele eigenschappen.

Salaris:
f 2194,— tot f 2787,— per maand (hoofdcommies 1e kl.).

Sollicitaties, onder vermelding van nr. 73.84, binnen 8 dagen na het verschijnen van deze oproep, te richten aan de directeur van personeelszaken, stadhuis Eindhoven.

UW Wageningen

Bij de Afdeling Marktkunde en Marktonderzoek bestaat een vacature voor een

WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER (m of vr).

De gedachten gaan uit naar een academisch gevormd socioloog of naar een academisch gevormd econoom met gedragswetenschappelijke oriëntatie.

De medewerker zal een bijdrage moeten leveren aan het onderwijs en onderzoek van de vakgroep.

Goede kennis van onderzoekstechnieken, met name van kwantitatieve onderzoeksmethoden, is een vereiste. Zij, die onderwijs hebben gevolgd in marketing, c.q. commerciële economie, genieten de voorkeur.

Salariëring volgens wetenschappelijk medewerkersrangstelsel.

Sollicitaties onder nr. 73-59, te richten aan de Hoogleraar van bovengenoemde afdeling, Dienenweg 18, Wageningen.

**adverteer in
E S B**